

Volkscultuur Magazine

Klooster-
archieven

Historische
verenigingen

Kostuum en
kant

Europese
ontmoeting

Jaargang 3, nr 3
Herfst 2007
www.volkscultuur.nl

Bestaat de Nederlander nu wel of niet

Bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur stond de telefoon rood-gloeiend. Prinses Máxima had bij de presentatie van een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid gezegd dat ze bij het inburgeren 'de' Nederlander niet had kunnen vinden. Veel mensen concludeerden daaruit dat de prinses blijkbaar vindt dat de Nederlandse identiteit niet bestaat en vroegen aan ons wat wij daar van vonden.

Gevoelsmatig vonden de meeste bellers dat er wel degelijk zoiets bestaat als een Nederlandse identiteit. Ook ik zelf had die reactie. Maar waaruit bestaat die dan precies? Een aantal bellers vertelden mij dat ze in het buitenland de Nederlanders er altijd haarfijn kunnen uitpikken. Dat geloof ik ook, maar dat maakt het antwoord nog niet eenvoudig. Waaraan ligt dat?

Nederlandse identiteit

Het is mijn vaste overtuiging dat de Nederlandse identiteit in allerlei kleine dingen zit. In onze alledaagse rituelen, in de volkscultuur. Ook prinses Máxima vindt dat blijkbaar. Ze noemde immers het ene koekje bij de thee en de gordijnen die wij altijd open laten zodat iedereen binnen kan kijken. Uit onderzoek blijkt dat Nederlanders ook onze vele stampotten met een kuiltje jus heel belangrijk vinden. En zoute haring, Sinterklaas, beschuit met muisjes ... zoveel om op te noemen.

De Nederlandse identiteit lijkt hem vooral te zitten in alledaagse rituelen waarmee wij als kind zijn groot gebracht. Dat is de wereld waarin wij zijn opgegroeid en waarin wij ons letterlijk thuis voelen. De alledaagse tradities en rituelen, die wij van thuis hebben meegekregen, horen bij onze culturele bagage.

Maar worden tradities en rituelen niet ook voortdurend aangepast, zo wordt ons veel gevraagd? Er is heel veel veranderd sinds de jaren vijftig en zestig. De Nederlandse maatschappij ziet er anders uit. Wij hebben er ook veel nieuwe rituelen bij gekregen, denk maar aan de nieuwe Nederlanders, die allemaal hun eigen culturele bagage hebben meegenomen toen ze naar ons land kwamen. Op een recent congres van

het Nederlands Centrum voor Volkscultuur zei CDA kamerlid Nicolien van Vroonhoven, dat zij zich heel *senang* voelt in de Nederlandse samenleving, waarvan volgens haar ook de Indische eetcultuur deel uitmaakt.

Ook is er soms sprake van (voorbijgaande) modes. Trouwen in het wit is nu helemaal in, maar onze overgrootouders trouwden vooral in het donker omdat dat deftig was. Een nieuwe gewoonte bij begrafenissen is het oplaten van witte ballonnen om te symboliseren dat een overledene, net als een ballon in de lucht, langzaam uit het leven verdwijnt. Er blijkt maar weer eens uit dat onze tradities dynamisch zijn, net zoals ook de Nederlandse identiteit dynamisch is. Daarin heeft prinses Máxima gelijk.

Enquête belangrijke tradities en rituelen

Juist omdat onze samenleving zo snel verandert, willen wij meer dan ooit tevoren weten wie wij zijn. Het is niet voor niets dat zoveel mensen geïnteresseerd zijn in geschiedenis en volkscultuur. *Back to the roots*. Hoe zijn wij geworden die wij zijn?

Ik hoop dat onze enquête over tradities, die wij nu aan het afnemen zijn, meer duidelijkheid zal scheppen. U kunt trouwens nog steeds meedoen (zie www.volkscultuur.nl). Wie wij zijn, dat bepalen wij zelf. En ik ben heel benieuwd welke tradities en rituelen, volgens u, in onze culturele bagage een plekje moeten hebben.

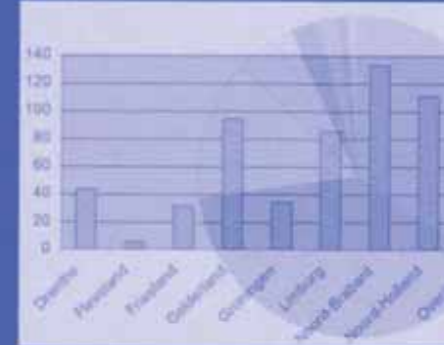
Jreke Shouben

Inhoud

- 2 Bestaat de Nederlander nu wel of niet?
- 4 Erfgoed Nederlands Kloosterleven
- 7 Baruch de Spinoza 1632-1677
- 10 Historische verenigingen en heemkundekringen
- 16 Hartelapjes
- 20 Alledaagse dingen
- 22 Anansi: een verhaal van migratie
- 24 Hoe tem je een leeuw?
- 27 Bloedmooi
- 30 Europeade
- 33 Monument ter herinnering aan Kamp Bisam
- 35 Nieuw boek over de geschiedenis en ambacht van borduren

Een erfgoedcentrum voor de geschiedenis en betekenis van het kloosterleven in Nederland opgericht.

4

10 Nederland kan bogen op een groot aantal historische verenigingen en heemkundekringen. Enkele kwantitatieve gegevens op een rij gezet.

16

De Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht bestaat vijf jaar, maar heeft een langere geschiedenis.

30 Op de Europeade was Nederland dit jaar goed vertegenwoordigd. Maar liefst acht groepen uit Nederland reisden af naar Denemarken.

Erfgoed Nederlands Kloosterleven

Nieuw documentatiecentrum

In klooster Sint Aegten, bij Cuijk in Noord-Brabant, werd onlangs het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven geopend. Het centrum richt zich op de geschiedenis en betekenis van het kloosterleven in Nederland.

Het imposante kloostercomplex van de Kruisheren is al van een afstand te zien. De geschiedenis van het klooster gaat terug tot in de veertiende eeuw. Uniek is dat het – in de zestiende eeuw en later – de roerige jaren van de reformatie heeft overleefd. Het genoot namelijk de bijzondere bescherming van de prins van Oranje, die sinds 1559 heren van het Land van Cuijk waren. Deze bescherming voorkwam dat het klooster verwoest werd. Het is in deze historische locatie dat de Nederlandse religieuzen

Voorwerpen vertellen het verhaal van het kloosterleven.

besloten het Erfgoedcentrum van het Nederlands Kloosterleven onder te brengen. Het initiatief wordt (financieel) gedragen door negentig ordes en congregaties, die voor de komende dertig jaar het voortbestaan van het centrum gegarandeerd hebben. Het gebouw is inmiddels via een verbouwing geschikt gemaakt om de archieven van de belangrijkste Nederlandse ordes en congregaties onder te brengen. De professionele staf van het centrum wordt

geleid door directeur Marga Arendsen. De voorzitter van het bestuur is pater Cor Rademaker. Met beiden sprak ik over het belang van het documenteren van het kloosterleven als waardevol Nederlands erfgoed.

Vergrijzing

Vanwege de vergrijzing in de kloosters was al in de jaren tachtig duidelijk dat er wat moest gebeuren met de vaak bijzondere collecties. De kloosters hadden niet meer de gelegenheid en de menskracht om de archieven zelf te onderhouden. Verschillende mogelijkheden werden onderzocht, waarbij het uitgangspunt was dat het archiefmateriaal in Nederland behouden moest worden. Volgens pater Rademaker, die vanaf het begin bij de planvorming betrokken was, was dat heel duidelijk: 'Het gaat hier per slot van rekening om een belangrijk onderdeel van de Nederlandse geschiedenis. De kloostergemeenschappen speelden een belangrijke rol in

De geschiedenis van het kloosterleven mag niet verloren gaan.

bijvoorbeeld het pastoraat, onderwijs, gezondheidszorg en missiewerk. Daarnaast vinden wij heel belangrijk dat de geschiedenis van de religieuzen niet verloren mag gaan en moet worden vastgelegd, gedocumenteerd en, natuurlijk ook, ontsloten.' Marga Arendsen voegt daar aan toe dat zij het belangrijk vindt dat toekomstige generaties kennis kunnen nemen van de idealen van vroeger. 'Het geeft een beeld van een leefvorm, van de idealen van voorgangers waar op teruggegrepen kan worden, al zal de vorm nooit meer dezelfde zijn als toen.'

Het kloosterleven kende in de negentiende eeuw een sterke opbloei. In 1861 telde Nederland bijvoorbeeld 39 mannen- en

Tekst

Albert van der Zeijden

Foto's

Erfgoedcentrum

Nederlands Klooster-

leven

Jan Stads

De kloosterarchieven worden nu op één plek bewaard.

137 vrouwenkloosters, met respectievelijk 815 en 2188 leden. Het hoogtepunt werd bereikt in 1960, toen telde Nederland in totaal 45431 kloosterlingen (waaronder 33763 zusters, 6434 broeders en 5234 priesters). De meeste congregaties, de zogenoemde actieve kloostergemeenschappen, leggen zich toe op het onderwijs of op de charitatieve zorg. Naast de actieve kloostergemeenschappen zijn er de zogenoemde contemplatieve of beschouwende ordes, die een meer teruggetrokken leven in kloosters buiten de stad

leiden en zich toeleggen op het gebed. Zij bidden de hele dag door de zogenaamde getijden. Het eerste koorgebed begint vaak al in alle vroegte, bijvoorbeeld om vier uur 's ochtends. Dat er ook prachtig bij gezongen wordt, bewijzen de cd's met Gregoriaanse gezangen die tot de dag van vandaag in de handel zijn.

Pater Rademaker: 'Wij vonden het belangrijk dat archieven bij elkaar bewaard zouden worden, inclusief publicaties en enkele voorwerpen uit de kloosters. Daarvoor zou in een overheidsarchief geen plaats zijn geweest. Ook vonden we de kloosterlijke setting belangrijk. Het kwam ons goed uit dat de Kruisheren in hun klooster in St. Agatha een mooie ruimte voorhanden hadden.' De archieven blijven over het algemeen in eigendom van de kloostergemeenschappen zelf, die dan ook toestemming moeten geven als een onderzoeker van buiten inzage verlangt in het archief. Inmiddels participeren zo'n negentig ordes en congregaties in het erfgoedcentrum en hebben dertig ervan hun archieven al gedeponereerd.

Over de streep

Al wordt het initiatief gedragen door de ordes en congregaties zelf, het blijft toch een hele stap om het archief ook daadwerkelijk over te dragen. Het is een afscheid van een verleden dat, met de afkalfing van de kloosters sinds de jaren zestig, definitief verleden tijd lijkt te zijn geworden. Al is er ook het besef dat er in de nieuwe constellatie ook een toekomst wordt gegarandeerd voor dit erfgoed uit het verleden. Voor pater Rademaker zit er ook een praktische kant aan. 'Als je het archief in eigen beheer hebt, dan kun je even de trap afhollen om iets in te zien. Zo makkelijk kan je niet naar Sint Aegten.' Het is niet meer om de hoek, de kloosterlingen hebben het niet meer bij de hand. In de beheersovereenkomst zit overigens wel dat de medewerkers je een kopie kunnen sturen van het stuk dat je zoekt.

Er is veel belangstelling voor de klooster geschiedenis, allereerst in de kloostergemeenschappen zelf. Volgens Marga Arendsen zijn de

Veel kloosterlingen waren actief in de charitatieve zorg.

kloosterlingen geïnteresseerd in de eigen geschiedenis in het besef dat ze aan het afbouwen zijn. Pater Rademaker, die lid is van de congregatie van de Paters van de Heilige Harten, voegt eraan toe dat met name de nieuwe jonge kloosterlingen in Afrika en Indonesië erg geïnteresseerd zijn in de eigen congregatiegeschiedenis. Deze jongeren zijn geïnteresseerd, omdat het voor hen een onbekende wereld is. Ze willen lezen over de tijd van de stichters van de orde, door welke idealen deze mensen werden gedreven en hoe zich dat verder heeft ontwikkeld. Hij heeft zelf diverse boeken geschreven, ondermeer over de geschiedenis van zijn eigen congregatie. Op verzoek van de Afrikaanse mensen is hij nu bezig met een reeks artikelen over de missie in Congo, die misschien later in boekvorm zal worden uitgegeven. De Afrikanen zijn natuurlijk speciaal geïnteresseerd in de voorgangers uit de eigen regio.

Volgens Marga Arendsen komen er ook wel mensen van buiten, van heemkundekringen, bijvoorbeeld die geïnteresseerd zijn in plaatselijke geschiedenis en ook de belangrijke rol van de kloosters in het verleden in dit verhaal willen belichten. De sluiting van een klooster vormt vaak een goede aanleiding. Pater Rademaker geeft als voorbeeld de sluiting van het provinciaal van zijn congregatie in Bavel. Met de plaatselijke heemkundekring heeft hij toen een boekje samengesteld *90 jaar paters in Bavel*.

In opbouw

Terwijl het gebouw al kant en klaar in orde is, wordt nog hard

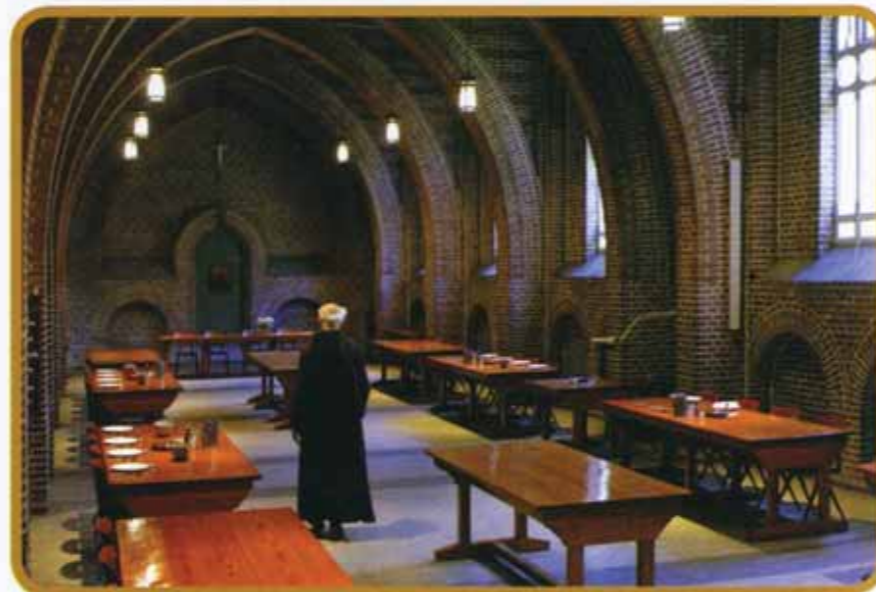
gewerkt aan de ontsluiting van het vaak interessante materiaal. Marga Arendsen vertelt dat bijvoorbeeld nog heel veel voorwerpen geïnventariseerd moeten worden, waarbij zij het belangrijk vindt om ook het verhaal erachter vast te leggen, het verhaal achter de voorwerpen waarover zij de kloosterlingen zelf wil laten vertellen. Ook de beeldbank is nog in opbouw. In de collecties zitten heel veel interessante foto's van vroeger. In het archief van de Redemptoristen zit bijvoorbeeld 25 meter aan fotoalbums, 10 meter losse foto's en 5 meter dia's: het is een heidens karwei om dat allemaal te inventariseren. Hoewel: in dit verband kunnen we natuurlijk beter spreken van: een waar monnikenwerk.

Sint Aegten is nu al open voor bezoekers die de archieven willen raadplegen. Twee dagen per week, op donderdag en vrijdag. Het is wel zaak om altijd van tevoren een afspraak te maken. ■

Meer informatie:

- Cor Rademaker e.a., *Klooster Sint Aegten. Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven* (Sint Agatha 2006)

Er is veel belangstelling voor de geschiedenis van het kloosterleven.

Baruch de Spinoza 1632-1677

Tekst

Jolly van der Velden

Foto's

Vereniging
Het Spinozahuis

Ooit prijkte hij op een briefje van duizend gulden en momenteel staat hij weer in de belangstelling doordat hij in de nationale canon is vertegenwoordigd. Spinoza, de grootste filosoof die Nederland heeft voortgebracht, leefde in de Gouden Eeuw en heeft mede richting gegeven aan de ontwikkeling van het westerse denken. Destijds heeft hij een hoop stof doen opwaaien met zijn revolutionaire gedachtegoed. Heeft hij ons ook nu nog wat te vertellen?

'Nadat de ervaring mij had geleerd, dat alles wat het gewone leven veelvuldig biedt ijdel en nietig is (...) besloot ik na te vorsen of er een waar goed bestaat dat zijn goedheid op zichzelf (...) aan de geest kan mededelen; ja of er iets is door het vinden en verkrijgen waarvan standvastige en hoogste vreugde voor altijd gewonnen kan worden ...' citaat van Spinoza

In Rijnsburg heb ik een gesprek met Miriam van Reijen en Theo van der Werf van de Vereniging Het Spinozahuis, in het huis waar Spinoza van 1661 tot 1663 heeft gewoond. Twee kamers in het huis zijn ingericht met zeventiende-eeuwse meubels en geven samen met de aanwezige boeken een mooie sfeer. Het staat in contrast met de rest van het huis dat duidelijk aan renovatie toe is. Gelukkig is daar inmiddels wat geld voor vrij gekomen.

Op 27 november is het 375 jaar geleden dat Spinoza werd geboren.

'Door een vers in een gevelsteen kon het oude daglonershuisje in 1896, door middel van een schriftelijke bron, geïdentificeerd worden als zijnde het huis waar Spinoza daadwerkelijk leefde en werkte', vertelt Theo van der Werf. 'Een jaar later werd een vereniging opgericht die dankzij een geldschieter het huis kon kopen, zodat het deels kon worden ingericht als museum. Ook werd de bibliotheek gereconstrueerd aan de hand van de inventarislijst die na het

De grootste filosoof van Nederland

overlijden van Spinoza is opgesteld. Van de honderdzesenvijftig boeken op die lijst ontbreken er hier nog elf.'

'Onze vereniging is dus honderdtien jaar oud', vervolgt hij. 'Wij zijn de grootste filosofische vereniging van Nederland met zo'n negenhonderd leden. Het interessante is dat het een heel gemêleerd gezelschap is en niet alleen academici. Dat zou Spinoza, zelf autodidact, zeker hebben aangesproken. De vereniging heeft twee doelen; enerzijds het in stand houden van dit huis als cultuurmonument, en daar is nog veel geld voor nodig, anderzijds het stimuleren van de studie van Spinoza. Mede door de canon zien we momenteel een toename van het aantal bezoeken van middelbare scholieren.'

Levensloop

Van der Werf: 'We weten niet alles over zijn leven. Er zijn wel brieven van en aan Spinoza uit die tijd, maar daar zijn veel persoonlijk zaken uit weggehaald. Een brief was namelijk een soort tijdschriftartikel, dat gekopieerd werd en verspreid. In dit huis heeft hij het enige werk geschreven dat onder zijn eigen naam is uitgegeven: *Benedictus de Spinoza*, Amsterdammer. Het

betreft een inleiding in de filosofie van Descartes, waarin hij overigens in het voorwoord nadrukkelijk laat vermelden dat hij het niet overall mee eens is.' Miriam van Reijen voegt eraan toe: 'Descartes heeft hem wel beïnvloed. Zijn gedachtegoed was dé hedendaagse filosofie van die tijd.'

Spinoza werd in 1632 in Amsterdam geboren als zoon van Joods-Portugese immigranten. Zijn familie was vanwege geloofsvervolging door de inquisitie naar Nederland gevlucht. Hij groeide op in de hechte joodse gemeenschap en kreeg een religieuze opvoeding. Daarnaast deed hij al jong veel aan zelfstudie: talen, wiskunde en natuurwetenschap, later ook klassieke studies. Hij kwam in contact met vrijdenkende (doopsgezinden, collegianten) stadsgenoten.

Door familieomstandigheden moest hij in de zaak van zijn vader gaan werken. In deze periode heeft hij zich steeds meer losgemaakt van de joodse tradities, uiteindelijk resulterend in een onvermijdelijke breuk. Hij werd uit de synagoge verbannen, mogelijk vanwege het overtreden van de spijs- en sabbatwetten en het verkondigen van zijn mening. Na de ban was het koopmanschap niet meer mogelijk en werd hij gedwongen een ander beroep te kiezen. Hij leerde lenzen slijpen, iets dat hij tot het eind van zijn leven heeft gedaan.

Langzaam maar zeker ontwikkelde hij een eigen gedachtesysteem en ontstond er een kring van vrienden rondom hem heen - de Spinozakring -, die ook bleef bestaan nadat hij van Amsterdam naar Rijnsburg was verhuisd. Zijn voornaam had hij inmiddels veranderd in Benedictus, dat net als Baruch, de 'gezegende' betekent.

Spinoza kreeg steeds meer bekendheid met zijn filosofie en dat had ook veel kritiek tot gevolg. De Republiek der Nederlanden stond bekend als tolerant, maar tegelijkertijd was er sprake van censuur, corruptie en machtsmisbruik. Spinoza werd een voorzichtig man. Zijn werken verschenen anoniem en leverden een storm van protest en succes op. Hij is gestorven in Den Haag waar hij zijn laatste jaren heeft gewoond, onder andere verder werkend aan zijn *Ethica*. Publicatie daarvan was pas na zijn dood mogelijk in de *Opera Posthuma* - en werd nog hetzelfde jaar door zijn vrienden geregeld. Deze uitgave werd overigens ook binnen korte tijd weer

verboden. Desondanks of misschien wel dankzij dat verbod kwamen er vele herdrukken. Zijn faam in Europa was onuitwisbaar gevestigd.

Gedachtengoed

Waar ging het allemaal over? Wat bracht hem in de positie dat hij zowel bewonderd als verguisd werd?

'... dat ik God niet zo verschillend acht van de natuur als allen die mij bekend zijn tot nu toe deden.'

Een riskante conclusie in de zeventiende eeuw; God en de natuur beschouwen als één en hetzelfde. Voor Spinoza was God een onpersoonlijk gegeven waaruit alles, noodzakelijkerwijs, voortkomt en niet een soort almachtige vaderfiguur. Die overtuiging zou de macht van de kerk ongetwijfeld kunnen aantasten en hij ontwrichtte daarmee de fundamenten van het calvinistische denken. Hij werd beschuldigd van atheïsme, iets waar hij het zelf absoluut niet mee eens was.

'Bij Spinoza is de natuur al dat is', zegt Van Reijen. 'En daardoor is God al dat is. Dit inzicht stijgt boven de rede uit en leidt tot de acceptatie die is vervat in de kern van zijn filosofie, die je kunt samenvatten als: doe wel, zie niet om en verheug je. In de *Ethica* beschrijft hij een weg naar het geluk. Door een goed gebruik van je denkvermogen, heb je minder last van de beroeringen van de ziel. Dat brengt gemoedsrust en vreugde. Ook liefde.'

Spinoza was er dus van overtuigd dat de mens zich het beste kon laten leiden door de rede. En hoewel hij bekend stond als een rustig en gematigd persoon, bleek ook hij soms een mens met emoties. Toen bijvoorbeeld in 1672 de broers De Witt in Den Haag werden gelyncht door een woedende menigte, zonder dat de autoriteiten dat wisten te voorkomen, was hij zo boos dat hij uit protest bijna op weg was gegaan naar de plek des onheils, met een plakkaat onder zijn arm waarop stond *ultimi barbarorum*. Hij werd tegengehouden door zijn huisbaas.

Vrije meningsuiting

Spinoza was een fel voorstander van democratie en vrije meningsuiting. Wellicht ook gekleurd door zijn persoonlijke ervaringen. Van Reijen: 'Wilders heeft onlangs opgeroepen om de Koran te verbie-

Spinoza beschouwde God en de natuur als één en dezelfde.

den. Dat is iets waar Spinoza radicaal tegen zou zijn. Gedachten zijn vrij, daden niet; die vallen naar zijn mening onder het gezag van de staat en niet van de kerk. Hij erkende overigens ook dat bepaalde meningsuitingen wel erg dicht bij een daad komen, als ze oproepen tot actie ten nadele van anderen.'

'Het uiteindelijke doel van bestuur is niet te heersen of te weerhouden door vrees, niet gehoorzaamheid te eisen, maar integendeel ieder mens te bevrijden van angst, zodat hij in staat is in de grootst mogelijke vrijheid te leven; met andere woorden zijn natuurlijke bestaansrecht te verzekeren en het recht zijn gang te gaan zonder zichzelf of anderen te beschadigen. (...) In feite, het ware doel van bestuur is vrijheid.'

'Vrijheid is bij Spinoza niet uit alles kunnen kiezen', vervolgt Van Reijen. 'Wat hij met het begrip vrijheid bedoelt is dat de innerlijke kracht van mensen naar buiten kan komen. De vrijheid van ieder mens om zichzelf zo volledig mogelijk te kunnen ontwikkelen. Rust, veiligheid en een vrije meningsuiting zag hij als voorwaarden voor vrijheid.'

Waarden in onze tijd

Zijn betekenis voor deze tijd? Van Reijen: 'De vrijheid van meningsuiting is momenteel weer heel actueel. Ik zou willen dat zijn waar-

den meer zouden worden gehandhaafd. Dus meer vrijheid en tolerantie in het denken en minder tolerantie ten opzichte van bepaald gedrag. We zouden misschien ook nog wel wat van hem kunnen leren, wat de aanpak betreft van probleemgedrag door bepaalde groepen in de samenleving. Spinoza weet dat in eerste instantie aan de onvolkomen inrichting van de staat, niet aan het falen van de burgers.

Ook is zijn overtuiging dat lichaam en geest een strikte eenheid vormen en elkaar beïnvloeden, een gegeven dat inmiddels wordt aangenomen door de neurowetenschappers.'

Een andere link met deze tijd legt Van der Werf: 'In feite was de samenleving toen, net als nu, een multiculturele en was Spinoza een tweede generatie allochtoon.'

Levenswijze

'... vervolgens de onrust en ellende te schetsen van allen die eerzuchtig en geldgierig zijn en (...) door talrijke voorbeelden te bewijzen dat elke staat door onverzadelijke zucht naar eer en rijkdom, moet ten ondergaan en steeds is ondergegaan.'

Spinoza leefde heel sober. 'Er wordt wel gezegd dat hij als een kluisenaar leefde, maar dat is niet waar. Hij schreef veel brieven, onderhield vriendschappen en ontving veel bezoekers. Hij vond geluk niet in bezit, genot of eer, maar in andere dingen zoals zijn denkwijze', zegt Van der Werf, 'maar dat vind je natuurlijk ook in andere godsdiensten en filosofieën.' Illustratief voor zijn houding is een gebeurtenis, die speelde tijdens de afwikkeling van de nalatenschap van zijn vader. Zijn halfzuster bestreed, wellicht vanwege zijn afvalligheid aan de joodse wetten, het recht op zijn deel van de erfenis. Spinoza spande een proces aan, won en koos vervolgens uit de boedel alleen maar een bed en een bijpassend gordijn.

Zijn ultieme goed noemde hij *amor Dei intellectualis*, de geestelijke liefde van de mens tot God en dat is hetzelfde als de liefde van de mens tot al wat is. Hij was ook mens genoeg om te erkennen dat het niet gemakkelijk was, gezien de laatste zin uit zijn *Ethica*: 'Alles wat voortreffelijk is, is even moeilijk als zeldzaam.' ■

Meer informatie: www.spinozahuis.nl

Historische verenigingen en heemkundekringen

Enkele kwantitatieve gegevens

Dat Nederland kan bogen op een fors aantal lokaal historische verenigingen en heemkundekringen is bekend. Maar om hoeveel historische verenigingen het precies gaat, en hoeveel leden in deze verenigingen actief zijn, is onbekend. In dit artikel worden enkele kwantitatieve gegevens op een rij gezet.

Er is nog nauwelijks onderzoek gedaan naar historische verenigingen in Nederland. In zijn proefschrift *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000* (Hilversum 2002) wijdt Kees Ribbens slechts een korte, impressionistische pagina aan het onderwerp, niet gebaseerd op eigen onderzoek en al helemaal niet op kwantitatieve gegevens. Hetzelfde geldt voor twee rapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau uit respectievelijk 1997 en 2005.¹

De kwantitatieve gegevens waarop ik mij in dit artikel baseer zijn ontleend aan de adressenbestanden van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, aangevuld met gegevens uit provinciale geschiedenisbanken en enkele weboverzichten.² Omdat deze provinciale en nationale geschiedenisbanken vaak de website adressen vermelden van de lokaalhistorische verenigingen konden via deze sites ook gegevens verzameld worden over de oprichtingsdatum en het aantal leden of donateurs.

Lokaalhistorische verenigingen

Op de website van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur worden in de categorie lokaalhistorische verenigingen in totaal 792 adressen vermeld. Deze gegevens heb ik aangevuld en gecheckt met gegevens uit de andere hiervoor genoemde digitale bestanden. De aldus verzamelde adressen betreffen echter niet allemaal lokaalhistorische verenigingen in de strikte zin des woords. Buitenlandse koepels, wetenschappelijke instellingen en regionale of provinciale ondersteuningsinstellingen heb ik uit de selectie verwijderd. In totaal bleven 759 verenigingen over.

Kortheidshalve gebruik ik als verzamelnaam voor al deze plaatselijke organisaties de naam 'historische vereniging'. Strikt genomen is dat niet helemaal juist. De term 'vereniging' betreft een juridische organisatievorm, die zeker niet op alle lokale clubs van toepassing is. Enkele honderden clubs hebben zich een veel informeler status aangemeten en noemen zich bijvoorbeeld 'werkgroep' of 'kring'. Nog weer andere (het gaat om iets meer dan 100 clubs) hebben voor de stichtingsvorm gekozen. Van een stichting kun je geen lid worden, maar slechts donateur. Een vereniging is natuurlijk democratischer van opzet, maar in de praktijk zal voor de aangeslotenen het verschil van weinig betekenis zijn. De leden van een historische vereniging ondernemen ongeveer dezelfde activiteiten als de donateurs van een stichting: ze betalen hun contributie, lezen het blad of gaan mee op excursie. Een relatief beperkt aantal leden/donateurs doet aan onderzoek of schrijft wel eens een artikel.

Inhoudelijke aanduiding

Interessanter dan de juridische vorm is dat soms ook de inhoudelijke aanduiding varieert. Historische vereniging in strikte zin noemen zich slechts 144 plaatselijke organisaties. Historische kring, historische werkgroep of historisch archief komen ook voor. Tien verenigingen tooien zich met de naam cultuurhistorische vereniging. Andere noemen zich geschiedkundige vereniging of geschiedkundige werkgroep. Zo'n 58 lokale clubs duiden zichzelf aan met slechts de plaatsnaam en het voorvoegsel *Oud-*. Bekende voorbeelden zijn *Oud-Utrecht*, *Oud-Soetermeer* en (in dialect) *Old-Deep'n* (Diepenheim). De oudere clubs noemen zich vaak *Oudheidkundige vereniging* (in totaal 44 clubs) of, over het algemeen de oudste, *Historisch Genootschap* (in totaal 28 clubs). Het *Genootschap Amstelodamum* dateert bijvoorbeeld uit 1900. Het (provinciale) *Fries Genootschap* is van 1827, het *Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap* van 1863. Andere oudjes zijn *Oud-Dordrecht* (uit 1892) en *Oud-Leiden* (1902). Ze dateren uit een tijd dat de historische verenigingen nog vooral geconcentreerd waren in de grotere steden van het westen van het land en nog vooral gerund werden door deftige heren uit de

Tekst

Albert van der Zeijden

hogere burgerij. De bekende Leidse hoogleraar vaderlandse geschiedenis P.J. Blok (1855-1929) hoorde bijvoorbeeld bij de oprichters van *Oud-Leiden*.

Het komt wel eens voor dat historische verenigingen tussentijds van aanduiding veranderen, waarbij de trend is dat de term oudheidkundige vereniging wordt vervangen door de tegenwoordig meer gebruikelijke aanduiding 'historische vereniging'. Voorbeelden zijn de *Oudheidkundige vereniging Deutekom*, opgericht in 1976, maar vanaf 2003 *Historische vereniging Deutekom*, en de *Oudheidkundige vereniging De Graafschap*, uit 1925, die pas zeer onlangs haar naam wijzigde in *Historische vereniging*.

Tenslotte, in Noord-Brabant en Limburg is de term heemkundekring het meest in zwang. Het is de aanduiding van in totaal 173 plaatselijke historische clubs, die zich behalve met de plaatselijke geschiedenis ook met het landschap en de natuur bezighouden. Heemkunde past dan ook meer in een landschappelijke omgeving dan in een verstedelijkte context. Dat de beweging vooral in het katholieke zuiden populair werd, en niet in het protestantse noorden, had verder te maken met allerlei ideologische factoren. Onderzoek heeft uitgewezen dat de belangrijkste drijfveer van de heemkundigen was het behoeden van het traditionele Brabant en Limburg voor het dreigende moderniseringsproces.³ Heemkunde stond dus voor een conservatief, terugblikkend levensgevoel. Tegenwoordig is er in de praktijk geen groot verschil meer tussen historische verenigingen en heemkundekringen, al zal het de noorderling wel eens verbazen dat in sommige van de heemkundebladen nog steeds veel aandacht is voor de natuur. Heemkunde staat voor een meer integrale benadering van de eigen omgeving, waarbij naast geschiedenis ook aandacht is voor de biologie, de archeologie en de volkskunde.

Spreiding over de verschillende provincies

Dat de 759 historische verenigingen niet gelijkmatig over de verschillende provincies zijn verdeeld, bewijst de volgende tabel.

Provincie	Aantal
Drenthe	43
Flevoland	5
Friesland	31
Gelderland	94
Groningen	34
Limburg	85
Noord-Brabant	133
Noord-Holland	111
Overijssel	59
Utrecht	44
Zeeland	11
Zuid-Holland	109
	759

Koplopers zijn Noord-Brabant (133), Noord-Holland (111) en Zuid-Holland (109). *Runner up* is Gelderland met 94 historische verenigingen. Het betreft, niet toevallig, de provincies met de meeste inwoners en het grootste aantal gemeentes. Met de kanttekening dat er meer historische verenigingen dan gemeentes zijn: de 759 verenigingen zijn verspreid over (anno 2007) 443 gemeenten. In onderstaande tabel heb ik de gegevens per provincie uitgesplitst.

Provincie	Verenigingen	Gemeenten
Drenthe	43	12
Flevoland	5	6
Friesland	31	31
Gelderland	94	56
Groningen	34	25
Limburg	85	40
Noord-Brabant	133	68
Noord-Holland	111	61
Overijssel	59	25
Utrecht	44	29
Zeeland	11	13
Zuid-Holland	109	77
	759	443

In vergelijking tot het aantal gemeenten scoren de provincies Drenthe, Noord-Brabant, Limburg, Overijssel en Noord-Holland het hoogst.⁴ Het zijn de provincies die tussen 1980 en 2000 een ingrijpende gemeentelijke herindeling (lees: samenvoeging) voor de kiezen kregen. In het geval van Drenthe leidde dit tot meer dan een halvering van het aantal gemeenten (van 34 naar 12), Limburg ging tussen 1980 en 2000 terug van 104 naar 54 en Noord-Brabant van 131 naar 70 gemeenten. We zullen hieronder zien dat het aantal historische verenigingen in die periode juist zeer sterk steeg, ogenschijnlijk om de geschiedenis van de oude, nu opgeheven gemeente levend te houden.

Datum van oprichting

Het maakt het des te interessanter om te kijken naar wanneer de nu bestaande historische verenigingen zijn opgericht. Van 444 van de 759 historische verenigingen (dus 58 %) heb ik de oprichtingsdatum kunnen achterhalen. Uit een van de grafieken blijkt dat het aantal historische verenigingen in de jaren zeventig sterk begon te groeien en in de eerste helft van de jaren tachtig een enorme piek beleefde. Het gros van de nu bestaande historische verenigingen werd opgericht tussen 1970 en 2000, maar liefst 74 % van het totaal aantal historische verenigingen. In een periode die, zoals gezegd, samenviel met ingrijpende gemeentelijke herindelingsoperaties. Van het totaal aantal nog bestaande historische verenigingen werd maar 10 % tussen 1945 en 1969 opgericht. Van vóór 1940 dateert slechts 5 % van het totaal aantal historische verenigingen. Het zijn de grote provinciale genootschappen, zoals de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (opgericht in 1858), het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (1863) en de Vereniging Gelre (1897). Verder konden vóór 1940 slechts de grote gemeenten in het westen van het land bogen op een historische vereniging. In Noord-Holland, bijvoorbeeld Amsterdam (1900), Hoorn (1917), Haarlem (1919) en Alkmaar (1925). In Zuid-Holland Den Haag (1890), Dordrecht (1892), Leiden (1902), Gouda (1932) en Delft (1935). Oud-Utrecht dateert van 1923. In Rotterdam kwam de eerste historische vereniging pas na de oorlog: het Historische Genootschap Roterodamum werd opgericht in 1947. De heemkundekringen in Noord-Brabant dateren bijna allemaal van in en na de Tweede Wereldoorlog. Heemkunde werd aan het eind van

de jaren dertig razend populair en tijdens de bezetting sterk bevorderd door de Duitsers. Misschien nog belangrijker was dat (ook na de oorlog) de activiteiten van het Brabants Genootschap beperkt bleven tot een beperkte burgerlijke elite en de heemkunde als veel minder elitair gezien werd.⁵ In het geval van de heemkunde zou je daarom kunnen spreken van een – vroege – democratiseringsslag, waarbij steeds bredere lagen van de bevolking in de lokale geschiedenis geïnteresseerd raakten.

In Nederland zijn veel lokaal historische verenigingen.

De democratiseringsslag zou in de andere provincies pas in de jaren zeventig en tachtig zijn beslag krijgen – het tijdvak namelijk waarin het aantal historische verenigingen een sterke groei doormaakte en historische verenigingen een alledaags verschijnsel werden in de meeste gemeentes van Nederland en ook 'gewone' mensen lid werden van een historische vereniging. Opvallend is nog dat de provincie Gelderland in deze trend voorop liep. Waar in de rest van Nederland de piek lag in de eerste helft van de jaren tachtig was in Gelderland al in de jaren zeventig sprake van een forse groei van het aantal historische verenigingen en was er in de jaren tachtig sprake van een relatieve terugval in de groei. Waar dit precies aan ligt, kan ik zo één twee drie niet verklaren.

Aantal leden

Helaas heb ik slechts van een minderheid van de historische verenigingen het aantal leden / donateurs kunnen achterhalen, niet alle historische verenigingen vermelden dit namelijk op hun website. Ik heb slechts gegevens over 182 van de in totaal 759 verenigingen, overigens nog altijd bijna 25 %. Met daarbij de kanttekening dat ik van de Hollandse verenigingen meer weet dan van de oostelijke en noordelijke provincies: de gegevens hebben dus een duidelijke bias naar de randstad. Toch is de kwaliteit van de door mij verzamelde gegevens naar mijn mening voldoende om toch wat algemene conclusies te mogen trekken.

De aantallen leden heb ik in onderstaande tabel gesorteerd per 400 leden. Minder dan 400 leden hebben in totaal 35 % van de door mij geïnventariseerde verenigingen. Tussen de 400 en 800 leden hebben naar schatting zo'n 38 % van het totaal aantal verenigingen.

Aantallen	Totaal	Procenten
0-399	63	35%
400-797	69	38%
800-1199	26	14%
1200-1599	11	6%
1600-1999	5	3%
2000-2399	4	2%
2400-2799	2	1%
2800-3199	2	1%
	182	100%

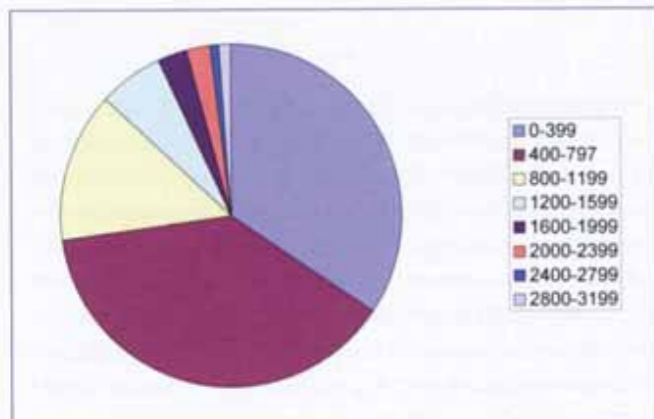
In één oogopslag is in de tabel te zien dat het gros van de historische verenigingen minder dan 800 leden heeft. Meer dan 1600 leden hebben slechts weinige historische verenigingen. Toch gaat het nog altijd om forse aantallen. Een uitsplitsing van de ondercategorie leert dat het overgrote deel van de historische verenigingen al snel meer dan 200 leden heeft. Veel verenigingen schommelen rond de 500-600 leden. In hoeverre in dit opzicht sprake is van grote verschillen tussen de verschillende provincies is, door de schaarste aan mij ter beschikking staande gegevens, moeilijk te achterhalen. In de mij ter beschikking staande tabellen klinkt de provincie Noord-Holland namelijk zwaar door, als de provincie waarover met betrekking tot ledentallen in vergelijking tot de andere provincies het meest bekend is. Als we de cijfers vergelijken met die van de provincie Groningen, waarover we zijn ingelicht door een artikel van Maarten Duijvendak, dan blijkt dat in Groningen de gemiddelden veel lager liggen. In de provincie Groningen telt de grootste vereniging 490 leden, en moet het gros het dus stellen met veel minder dan dat. Slechts zes (van de 34 historische verenigingen) tellen meer dan 300 leden.⁶ Gezien de bevolkingsaantallen lijkt het aannemelijk dat de historische verenigingen in de Randstad en in Noord-Brabant qua ledental

gemiddeld wat groter zijn dan de historische verenigingen in de noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Toch zijn hier ook opmerkelijke uitzonderingen. De provincie Zeeland heeft bijvoorbeeld niet veel historische verenigingen (in mijn telling: 11), maar de Heemkundige Kring Walcheren kent naar eigen opgave wel 2700 leden. Ook de situatie in Drenthe is bijzonder. De Stichting Oud-Meppel telt bijvoorbeeld maar liefst 1800 donateurs. De Asser Historische Vereniging heeft 1000 leden en de Historische Vereniging Beilen zelfs 1575 (in 1995 had de in 1989 opgerichte vereniging nog slechts 600 leden).

Nog voorzichtiger moeten we zijn, als we op basis van de mij ter beschikking staande gegevens een schatting proberen te maken van het totaal aantal mensen dat in Nederland aangesloten is bij een historische vereniging. Onderstaande schatting is daarom slechts zeer voorlopig en sterk tentatief. Vanuit de ledentallen van 25 % van de mij bekende historische verenigingen heb ik een extrapolatie gemaakt naar het totaal aantal historische verenigingen, waarbij ik er vanuit ging dat de 25 % mij bekende ledenaantallen niet veel zullen afwijken van de overige 75 % historische verenigingen waarvan ik de aantallen niet weet. Ik heb bovengestane procentuele verdeling toegepast op het totaal aantal historische verenigingen en vervolgens vermenigvuldigd met de gemiddelde waarden 200, 600, 1000 enzovoorts. In totaal kom je dan uit op 515.600 mensen die lid of donateur zijn van een plaatselijke historische club. Dit cijfer correspondeert ruwweg met enquêtes onder de Nederlandse bevolking, waar in 2003 3,5 % van de geënquêteerden aangaf lid te zijn van een historische vereniging.⁷ Anno 2007 zou dit neerkomen op een iets hoger getal van zo'n 570.000 mensen. Het werkelijke aantal zal wel ergens tussen beide aantallen schommelen.

Erfgoed als actieve vrijetijdsbesteding

Het lijkt erop dat in Nederland meer mensen lid zijn van een historische vereniging dan in enig ander land in de wereld. In Amerika en Frankrijk, om maar twee uiteenlopende voorbeelden te noemen, zijn historische verenigingen over het algemeen veel kleiner en tellen ze niet veel meer dan twintig tot dertig leden.⁸ Het lid zijn van een historische vereniging hoort bij de meer actieve vormen van erfgoedbeleving in Nederland. Slechts het beoefenen van

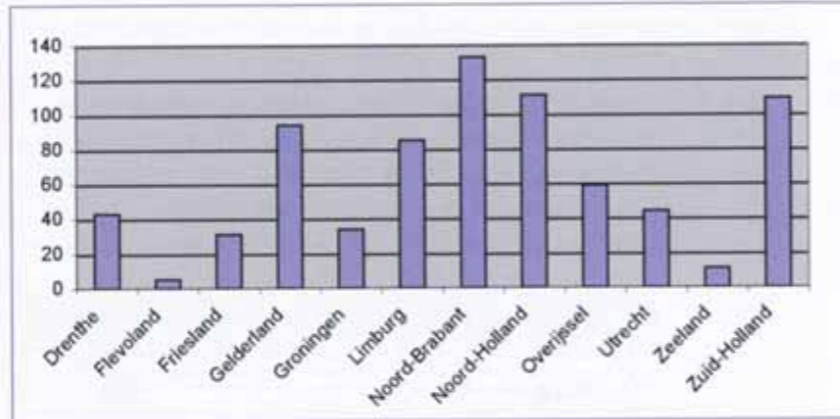
Aantal leden van historische verenigingen in categorieën van 400

folklore of levende geschiedenis is, qua lichamelijk bezig zijn, een nog actievere vorm van erfgoedbeleving. Verder zijn er natuurlijk ook heel veel organisaties die zich inzetten voor beheer en behoud van bijzondere monumenten en gebouwen. De meest populaire hobby lijkt ondertussen genealogie te zijn.

De vraag wie nu precies de achterban vormt van de historische verenigingen is in termen van cultuurparticipatie een interessante. Wat is het profiel van de gemiddelde amateur-historicus? Wat is zijn of haar opleiding, geslacht, leeftijdscategorie, sociale achtergrond? Helaas is naar al deze vragen nog geen onderzoek gedaan en kan hier dus slechts over gespeculeerd worden. Uit een enquête die Kees Ribbens ooit hield onder een sterk verwante groep historisch geïnteresseerden, de leden van de Nederlandse Genealogische Vereniging namelijk, blijkt dat het gros van de respondenten van het mannelijk geslacht was (78 %) en een gemiddelde leeftijd van 62 jaar heeft.⁹ Het profiel sluit aan bij de gemiddelde archiefbezoeker, die toch vooral een genealogische of lokaalhistorische achtergrond zal hebben.¹⁰ Van de 189.000 mensen die wel eens een archief bezoeken, is het overgrote deel van het mannelijk geslacht en hoort bij de categorie 'jongere oudere' (dat wil zeggen: is tussen de 50 en 64 jaar). Daaraan kan toegevoegd worden dat deze groep mannen over het algemeen hoog opgeleid is.¹¹

Twee voorbeelden

Ook naar de activiteiten die de historische verenigingen ontplooiën is nog nauwelijks onderzoek gedaan. Zelf ben ik lid van twee histo-

Aantal historische verenigingen per provincie

rische verenigingen, een grote en een kleine: het eerbiedwaardige in 1923 opgerichte Oud-Utrecht en de veel kleinere in 1993 opgerichte Stichting Historisch Egmond.

Oud-Utrecht - 2000 leden - onderhoudt een dynamische website www.oud-utrecht.nl, geeft een tweemaandelijks populair magazine uit over de geschiedenis van Utrecht en een lijvig wetenschappelijk jaarboek. Verder worden er excursies, lezingen, concerten, boottochten en een maandelijks Historisch Café georganiseerd en is er een actieve werkgroep die zich inzet voor het behoud van cultureel erfgoed. Ook stond de vereniging Oud-Utrecht aan de wieg van het Utrechts Monumentenfonds (in 1943) en, meer recent, de bijzondere leerstoel Utrecht Studies, aan de Universiteit Utrecht. Tot slot kan nog de Stichting Publicaties Oud-Utrecht genoemd worden, die historische publicaties over stad en provincie Utrecht uitgeeft. Oud-Utrecht probeert onderzoek naar de geschiedenis te bevorderen door de Oud-Utrechtprijs uit te reiken en door onderzoekers betaalde onderzoeksopdrachten te verstrekken. De lijst is indrukwekkend, ook al met zijn nadruk op serieus wetenschappelijk onderzoek. Maar er is ook aandacht voor meer politieke kwesties, die samenhangen met erfgoed en behoud.

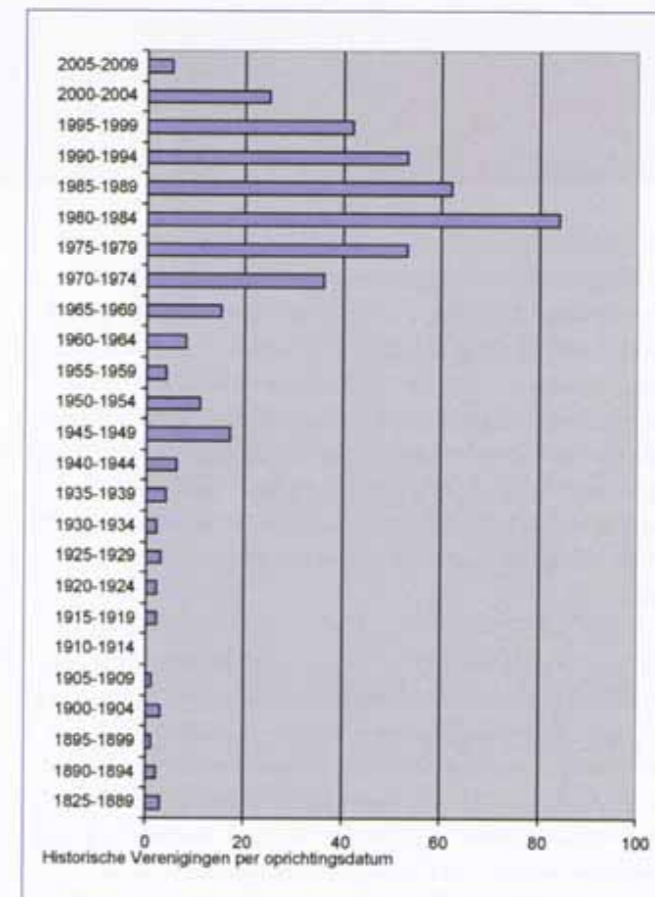
De Stichting Historisch Egmond is niet minder actief, maar natuurlijk wel op een wat kleinere schaal. De stichting werd in 1993 opgericht en heeft inmiddels zo'n 600 donateurs. De stichting organiseert cultuurhistorische wandelingen en fietstochten (er zijn onder andere plannen voor een fietstocht langs restanten uit de

Tweede Wereldoorlog: Egmond was onderdeel van de Atlantik-wal). Verder organiseert de stichting exposities en geeft vier keer per jaar een historisch blad uit: *Geestgronden*, met herkenbare verhalen over de geschiedenis van de drie Egmond. Net als in Utrecht participeert men ook in Egmond in plannenmakerij over bestemmingen van historisch erfgoed, zoals bijvoorbeeld de ambitieuze plannen rondom het slotkwartier, met in het hart de ruïne van het slot van de voormalige graven van Egmond. Over al deze activiteiten is te lezen op de site van de stichting www.historischegmond.nl.

Oud-Utrecht en Historisch Egmond zijn slechts twee voorbeelden. Nader onderzoek is nodig om een meer overall beeld te krijgen van de historische verenigingen in Nederland, van hun leden en van hun activiteiten. ■

Noten

1. Jos de Haan, *Het gedeelde erfgoed. Een onderzoek naar veranderingen in de cultuurhistorische belangstelling sinds het einde van de jaren zeventig* (Rijswijk 1997) 77 en Andries van den Broek, Frank Huysmans en Jos de Haan, *Cultuurminnaars en cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed* (Den Haag 2005) 32-33. In enkele provincies zijn enquêtes geweest, zie bijvoorbeeld Maarten Duijvendak, 'In de sporen van Gruno en Beno. Ontspanning, eigenheid en historisch besef in het historisch verenigingsleven', in: *Historisch Jaarboek Groningen* (2005) 91-105.
2. Een bekende provinciale geschiedenisbank met veel gegevens over historische verenigingen is de geschiedenisbank van Noord-Holland: www.geschiedenisbank-nh.nl. Belangrijke nationale overzichten bieden: <http://people.zeelandnet.nl/ehamelink/heemkunde/> www.archieven.nl/pls/m/zk2.html_hsv en www.volkscultuur.nl.
3. Het is hier niet de plek om uitvoerig in te gaan op de ideologische context van de heemkunde. Zie hierover bijvoorbeeld Peter Nissen, 'Heemkunde tussen ideologie en wetenschap', in: *Brabants Heem. Driemaandelijks tijdschrift voor archeologie, geschiedenis en volkskunde* 49 (1997) nr. 1, 1-8. Cees Slegers schreef een nuttig overzichtswerk over de geschiedenis van Brabants Heem: *Mensen uit de kringen van Brabants Heem. Heemkundebeoefening in Noord-Brabant* (Zaltbommel 2004).
4. Zie de tabel in Ad van der Meer en Onno Boonstra, *Repertorium van Nederlandse gemeenten 1812-2006* (Den Haag 2006) 18.

Aantal historische verenigingen per oprichtingsdatum

5. Slegers, *Mensen uit de kringen van Brabants Heem*, 88.
6. Duijvendak, 'In de sporen van Gruno en Beno'.
7. Van den Broek e.a., *Cultuurminnaars en cultuurmijders*, 32.
8. Albert van der Zeijden, 'Onderzoek naar historisch besef in Amerika en Australië', in: *Volkscultuur Magazine* 2 (2007) nr. 2, 28-31.
9. Kees Ribbens, Gerben J. Westerhof en Cor van Halen, 'De betekenis van het verleden. De beleving en waardering van geschiedenis bij Nederlandse genealogen', in: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* 58 (2004) 225-245, aldaar 228.
10. Voor zover ik kan overzien is nooit onderzocht wie van de archiefbezoekers actief is in een historische vereniging, vergelijk Koos van Dijken & Natasha Stroeker, *Naar een publieksgericht archiefbestel. Kenmerken, doelbereik, consequenties* (Zoetermeer december 2003).
11. Van den Broek e.a., *Cultuurminnaars en cultuurmijders*, 29.

Hartelapjes

Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht

'De vereniging met de lange naam' wordt ze wel genoemd, de Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht. Deze jonge vereniging vierde eind 2006 haar eerste lustrum, maar eigenlijk gaat de geschiedenis langer terug dan vijf jaar. De NVKKMS ontstond in februari 2001, door het samengaan van de Eerste Nederlandse Vereniging van Kantliefhebbers Het Kantsalet en de Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht. Deze twee verenigingen sloten hun geschiedenissen van respectievelijk 75 en 20 jaar af en een nieuwe vereniging kon van start gaan.

De Eerste Nederlandse Vereniging van Kantliefhebbers Het Kantsalet ontstond op 30 maart 1925 door toedoen van een groep liefhebsters van kant uit Amsterdam. De meeste van hen waren leerlingen van mevrouw L.W. van der Meulen-Nulle (1884-1982), die als docente en directrice verbonden was aan de Koninklijke Nederlandse Kantwerkschool in Den Haag. De doelstelling van de vereniging was 'het wakker roepen en onderhouden van de belangstelling voor kant', daarnaast was het streven ook om kanten te bewaren voor de toekomst. In eerste instantie waren de 'saletten' bijeenkomsten bij de leden aan huis, die bestonden uit een causerie door mevrouw Van der Meulen, waarbij de toehoorders aan tafel zaten en elkaar de besproken kanten doorgaven ter bestudering. De kanten lagen vlak en werden uitvoerig bestudeerd met een vergrootglas.

Het aantal belangstellenden nam toe en na verloop van tijd werden de huiselijke locaties te klein voor de goed bezochte bijeenkomsten. Er werd uitgeweken naar de bestuurskamer van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum. Nog later was ook de wijze van bestuderen niet meer geschikt voor het groeiende aantal deelnemers. Lezingen met lichtbeelden waarbij de te bestuderen kanten getoond werden in vitrines vulden uiteindelijk lange tijd de saletten, die drie à vier keer per jaar georganiseerd werden. Naast saletten voor de leden gaf Het Kantsalet op een

bijzondere manier vorm aan de doelstelling van het bewaren van de kanten voor de toekomst, namelijk door het doen van schenkingen aan het Rijksmuseum en later ook aan andere musea in Nederland. Er werden er honderden gedaan, grote en kleine, afkomstig uit schenkingen en legaten aan de Vereniging, en uit aankopen die gedaan werden met een deel van de contributiegelden. Zo vonden ook bijzondere particuliere verzamelingen hun weg naar musea. De contacten met het museale veld waren altijd nauw, zo was er een plaats in het bestuur gereserveerd voor een vertegenwoordiging van het Rijksmuseum, en later ook voor die van museum Boymans, het Haags Gemeentemuseum en het Centraal Museum Utrecht. Het Kantsalet participeerde regelmatig in tentoonstellingen of nam zelf het initiatief daartoe. De laatste tentoonstelling vond plaats in het Rijksmuseum in het jaar 2000 ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de vereniging: *75 x kant, het Kantsalet jubileert*. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus: *75 x Lace*, door P. Wardle.

Tekst

Marjan Blomjous

Foto's

Marjon Gemmeke

Japone rok, gemaakt in Noord-Holland, 1775-1800, katoen (Indiase sits) Inzending voor lustrum-tentoonstelling door Simon Honig

Kinderjurkje van de Firma Paula Lee Engeland, 1976, katoen, batist, machinale kant, fluweel (lint) Inzending: Truus Hoyinck

Vissentas, Maria Hees, Amsterdam, ontwerp 1993, dit exemplaar is uit 2005, vissenneer (nijlbaars) kunststof ritssluitingen Inzending: Hendrikje Ivo

Gedurende zijn bestaan verleende Het Kantsalet steun bij de totstandkoming van verschillende publicaties. Ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan verscheen in 1936 het boek *Kant*, door L.W. van der Meulen-Nulle. Dit boek werd beschouwd als vraagbaak voor de leden en gebruikt als leerboek door leerlingen van het nijverheidsonderwijs.¹ In 1959 verscheen hiervan een heruitgave en in 1964 een vertaling in het Engels, getiteld *Lace*. De vereniging bouwde een eigen studieverzameling kanten op en een kleine bibliotheek.²

Het ledenbestand van Het Kantsalet was het grootst in 1992 met 333 leden, voornamelijk dames. Een aantal daarvan was ook lid van de Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht.

Kostuumvereniging

De Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht werd op 9 februari 1980 opgericht door het bestuur van de Stichting Nederlandse Volksklederdrachten 'Collectie Koningin Wilhelmina'. Deze stichting ontstond in 1947 om een collectie Nederlandse streekdrachten samen te brengen, die door het Nederlandse volk als geschenk werd aangeboden aan Koningin

Wilhelmina ter gelegenheid van haar 50-jarig regeringsjubileum. Deze te verzamelen collectie was een vervanging van de streekdrachtencollectie, die in 1898 ter gelegenheid van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina bijeengebracht was, maar in de oorlog grotendeels verloren ging en zoekraakte. In het eerste bestuur van de Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht hadden onder andere zitting Jacoba de Jonge-de Meijere, particulier verzamelaar van historische mode en Emmy Mell – van Vrijberghe de Coningh.

De bijeenkomsten die de Kostuumvereniging organiseerde, bestonden uit dagen met lezingen, geïllustreerd met beeldmateriaal of realia. Ook kledingshows van mode of streekdracht stonden soms

De Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht vierde haar eerste jubileum.

op het programma en deze werden door de bezoekers van de dagen enthousiast ontvangen, al stond het dragen van de oude stukken altijd ter discussie. Vaak waren tentoonstellingen aanleiding voor de lokatie- en themakeuze voor deze dagen. Het bezoeken van zo'n tentoonstelling maakte dan natuurlijk deel uit van de bijeenkomst.

Gebruikelijk werd dat de dagen in het najaar of de winter een thema kregen en geprobeerd werd steeds een gevarieerde lijst van sprekers samen te stellen, waarbij naast de historische kostuums ook een modern onderwerp aan de orde kwam. Het vinden van geschikte sprekers uit het streekdrachtenveld was niet altijd eenvoudig. In de jaren negentig werden er steeds meer hedendaagse onderwerpen belicht. De najaarsdag van 1997 in de Utrechtse Geertekerk was hierin een markeringspunt. Het onderwerp van die dag was 'Kledingcodes' in de breedste zin van het woord. Het ging over ambts-, bedrijfs-, en beroepskleding en kledingcodes van

jeugd en volwassenen. De nadruk van de dag als geheel lag hierbij op hedendaagse kleding, en dat hield de gemoederen aardig bezig binnen de vereniging.

Tijdens de zomerdagen kregen de streekdrachten meestal de nadruk. In eerste instantie werd de vereniging, eind jaren tachtig, voor deze dagen uitgenodigd door dragers van streekdrachten uit bijvoorbeeld Staphorst of Spakenburg. Tijdens deze dagen verscheenen de leden nogal eens in streekdracht. De opzet van de kostuumdagen is steeds ongeveer dezelfde geweest, maar de kwaliteit van de invulling wisselde.

De algemene ledenvergadering werd, op enkele beginjaren na, gehouden in Maarn. Deze vergadering werd altijd voorafgegaan door een spreekbeurt van een verenigingslid over zijn of haar collectie, waardoor bijzondere verzamelingen belicht werden, die buiten de thematiek van de verenigingsdagen vielen. Na de vergadering vond steeds een ruilbeurs plaats waaraan enthousiast werd deelgenomen. Deze ruilbeurs groeide later uit tot de Antiek Textielmarkt. Naast de verenigingsdagen organiseerde de kostuumvereniging vele excursies en buitenlandse reizen. De eerste buitenlandse reis ging in 1986 naar Parijs. In samenwerking met verschillende musea werden er, vooral ter gelegenheid van verenigingslustra, tentoonstellingen georganiseerd.

De Kostuumvereniging gaf ook een bulletin uit om haar leden op de hoogte te houden van alles wat zich binnen de vereniging afspeelde, maar ook op kostuumgebied daarbuiten. De eerste uitgaven bestonden uit een geniete nieuwsbrief op A4-formaat, maar al gauw werd het geheel van informatie gecombineerd met inhoudelijke artikelen zo dik, dat hierin verandering moest komen. In 1982 werd de uitgave gesplitst in een infobulletin en een jaarboek met de titel *Kostuum*. Er was in het infobulletin onder meer ruimte voor verslagen van kostuumdagen, boekbesprekingen, kleine advertenties en tentoonstellingsagenda's. Aanvankelijk verscheen het bulletin onregelmatig, maar na verloop van jaren kwam het steeds regelmatig uit en kreeg het een professionelere uitvoering. In het jaarboek werden artikelen gebundeld, die op deze manier beter tot hun recht kwamen en meer aandacht kregen. Ter gelegenheid van de lustrumvieringen werden de jaarboeken

vervangen door lustrumboeken. Bij het derde lustrum in 1995 werd het boek *Kostuumverzamelingen in beweging* gemaakt. Dit boek verscheen met steun van de Mondriaanstichting, het Prins Bernard-fonds en het VSB-fonds. Bij deze gelegenheid werd een inventarisatie gemaakt van kostuumcollecties in Nederland, dit leidde tot een nog altijd bruikbare lijst achter in het lustrumboek.

Kenmerkend voor de samenstelling van de Kostuumvereniging was altijd de diversiteit van de leden. Onder andere verzamelaars, dragers van streekdrachten en professionals op het gebied van historische kostuums waren lid van de Kostuumvereniging. Dit leidde tot een gevarieerd aanbod aan activiteiten op de verschillende interessegebieden. Aan alle leden werd de mogelijkheid geboden hun kennis te vergroten, maar de verschillen tussen de achtergronden van de leden en daarmee samenhangende uiteenlopende benaderingen en verwachtingen leidden ook wel tot stevige discussies. De inventarisatie van de aanwezige kennis en kunde gaf zicht op deze enorme diversiteit.

Japon, Enschede, circa 1855, zijde, metaal (haakjes en oogjes)
Inzending: Riet Strijker

Brabants vrouwenkostuum met sieraden, gedragen in Midden- en Oost Brabant, circa 1920, glanskatoen, zijde, metaal
Inzending: Willem van Liempt

De Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht

De interessegebieden van 'Het Kantsalet' en de 'Kostuumvereniging' lagen erg dicht bij elkaar en er waren nog al wat 'dubbel-leden', zodoende was er veel contact tussen de verenigingen. In april 1985 werd door de Kostuumvereniging een bezoek gebracht aan de lustrumtentoonstelling van Het Kantsalet. In aansluiting op het lustrum van Het Kantsalet stond de najaarsdag van de Kostuumvereniging in 1985 in het teken van kant in streekdracht. Op 8 februari 2001 kwam aan het bestaan van de beide oude verenigingen een einde, en gingen zij in een nieuwe vereniging verder als de 'Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht'.

Bij oprichting telde deze vereniging een kleine duizend leden en zij kreeg het volgende doel: het wekken, en onderhouden van de belangstelling voor het cultureel erfgoed en het hedendaags cultuurgoed op de gebieden kostuum, kant, mode en streekdracht. Na het samengaan was er tijd nodig voor de nieuwe bestuursleden om de culturen van de beide opgeheven verenigingen te combineren. De vorm van de activiteiten van de nieuwe vereniging leek op die van de Kostuumvereniging. Vanuit Het Kantsalet werd een uitbreiding van onderwerpen en kennis aangeleverd. De NVKKMS kenmerkt zich door een grote variëteit in onderwerpen en benaderingen. Onder de leden zijn professionele conservatoren, kleine en grote verzamelaars, breed geïnteresseerden en specialisten op allerlei gebieden, die met kleding, kant en sieraden samenhangen.

De vereniging is zeer actief en organiseert excursies en reizen in binnen- en buitenland, bijeenkomsten en een jaarlijkse Antiek Textielmarkt. Er worden vier verenigingsdagen per jaar gehouden; twee themadagen, een zomerdag en een jaarvergadering. Naast het bestuur zijn er zeven commissies actief, die het reilen en zeilen van de vereniging organiseren, onder anderen voor het bulletin, de organisatie van de verenigingsdagen, de verenigingsartikelen en de commissie voor het jaarboek *Kostuum*. Daarnaast beheert de vereniging een website om leden en niet-leden op de hoogte te houden van activiteiten. Het Fonds tenslotte biedt mogelijkheden voor financiële steun bij onderzoek of andere projecten, die plaatsvinden binnen het interessegebied van de vereniging.

Jubileumtentoonstelling

Een tijdelijke commissie werd geformeerd voor de organisatie van het eerste lustrum. Dit werd gevierd met de tentoonstelling *Hartelapjes: objecten met een bijzondere betekenis*. De lustrumtentoonstelling was te zien in het Westfries Museum in Hoorn en toonde bijzondere kledingstukken of accessoires van verenigingsleden met de daarbij horende verhalen. Alle objecten hadden voor hun eigenaars een bijzondere betekenis. De tentoonstellingscatalogus was tegelijk het lustrumboek, met daarin de door middel van interviews verkregen verhalen bij alle 'hartelapjes' en veel afbeeldingen. Door de besproken onderwerpen, maar ook door de bijzondere en persoonlijke verhalen en de mensen erachter is het een bijzonder boek. De lustrumviering werd in Hoorn afgesloten met een bijzonder aangeklede verenigingsdag met als thema 'De toekomst van verzamelingen'. ■

Meer informatie: info@nvkkms.nl

Noten

- 40 Jaar kantsalet. Kanttentoonstelling *Geschenken van de Vereniging het Kantsalet*. Rijksmuseum Amsterdam 29 april tot en met 27 juni 1965, Katalogus door A.M.L.E Erkelens (1965) p.7
- Zie voor meer informatie over de geschiedenis van Het Kantsalet '75 jaar in een notendop. De Eerste Nederlandse Vereniging van Kantliefhebbers 'Het Kantsalet', I. Tirion-Beijerick in: *Informatiebulletin Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode, en Streekdracht*, jg 18, nr 1 (2001) p.10 en 11
- Mondelinge mededelingen door Jacoba de Jonge- de Meijere, Anca Egas en Alie Klap-van Dijk

Alledaagse dingen

Tekst Ineke Strouken

Oogverblindende sierraden

De collectie antieke sierraden van het Rijksmuseum van Oudheden is de omvangrijkste en rijkste van Nederland. Het museum heeft honderden topstukken, waaronder imposante halsringen van prehistorische krijgers, het zilveren diadeem van een Egyptische farao, kostbare zegelringen van Griekse edelen en veelkleurige kralenkettingen van middeleeuwse dames. Het oudste stuk – een kraal van rood oker – is afkomstig uit een graf van een vrouw (circa 5000 v. Chr.) en is gevonden in Nederland.

De tentoonstelling 'Schitterend sieraad' is tot 23 maart 2008 te bekijken in het Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28 in Leiden (www.rmo.nl, 071-5163163).

Jaren zeventig

De jaren zeventig lijken al een eeuwigheid geleden. De tijd van macramé, plantenhangars, schrootjes en interieurs waarin bruin, oranje en geel overheersten, is voorgoed voorbij. Dat geldt niet voor de maatschappelijke veranderingen die in deze jaren hun beslag kregen, zoals de zorg voor het milieu, de mondigheid van de burger of de emancipatie van vrouwen en minderheden.

De tentoonstelling 'Wauw! Nederland in de jaren '70' is tot en met 27 januari 2008 te zien in het Noord-Brabants Museum, Verwersstraat 41 in 's Hertogenbosch (www.noordbrabantsmuseum.nl en 073-6877877).

Liederensbank

In 1953 nam de Raad voor Nederlandse Volkszang het besluit om een volkslied-archief op te richten. Hierin werd door volksliedverzamelaars een schat aan liederen samengebracht. Het Meertens Instituut heeft al deze informatie gedigitaliseerd. U kunt de 125.000 beschrijvingen van liederen nu online raadplegen op www.liederensbank.nl

Pakhuis van Sinterklaas

In het Limburgs museum staat het pakhuis van Sinterklaas. In de museumfoyer staan metershoge rekken, die gevuld zijn met museumvoorwerpen die met Sint Nicolaas te maken hebben. Oud speelgoed dat de Goedheiligman over heeft gehouden in de lange jaren dat hij kinderen cadeautjes bracht.

Meer informatie: Het pakhuis van Sinterklaas (077-3522112 en www.hetpakhuisvansinterklaas.nl)

Circus Afrika

Meer dan honderd fascinerende artiesten, adembenemende lichaamskunstenaars, dansers en muzikanten uit alle delen van Afrika zorgen voor een koninklijke show van kunst en acrobatiek. Een Afrikaans spektakel van snelheid, energie en uitbundige levensvreugde.

Afrika! Afrika! is tot en met 2 januari 2008 te bezoeken in Amsterdam (www.afrika-afrika.com)

De drie gezusters

Na de dood van hun broer waren Geertje, Steventje en Maria op elkaar aangewezen. Samen zetten zij het familie boerenbedrijfje voort, een klein, traditioneel gemengd bedrijf. Alles naar menselijke maat, zonder moderne machines. De zusters leefden sober en eenvoudig. De seizoenen en etmalen bepaalden hun levensritme, het geloof was hun kompas. Ze leefden hun hele leven op De Mariahoeve en stierven, allemaal ongeveer negentig jaar oud.

Brand Overeem en Bert Paasman, *Mariahoeve. Drie gezusters en de strijd om het bestaan* (Baarn 2007)

Kook ook Holland

Draadjesvlees, stooftpeertjes, griesmeel-pudding en andere traditionele gerechten in een nieuw modern jasje. In het kookboek *kook ook Holland* wordt het beste van vroeger gecombineerd met het lekkerste van nu. De klassieke recepten zijn slanker gemaakt en voorzien van spannende variaties met 'nieuwe' ingrediënten.

'kook ook Holland' is te bestellen bij www.inmerc.nl

Anansi: een verhaal van migratie

'Het was niet alleen een dag over verhalen, maar ook een dag met veel verhalen.' Zo beschreef prof. dr. Birgit Meyer, die de slotdiscussie leidde, het symposium over Anansi dat op 15 juni op het Meertens Instituut in Amsterdam gehouden werd. Op deze dag had Anansi zijn web over het instituut gesponnen, waar onderzoekers, vertellers en geïnteresseerden bijeen waren gekomen uit de Surinaamse, Antilliaanse en Nederlandse samenleving om de *trickster* vanuit verschillende hoeken te belichten.

De *trickster*-spin is de hoofdpersoon in de verteltraditie van Afrika en het Caraïbisch gebied. Hij is te vergelijken met Reynaert de Vos. Anansi is een veel besproken onderwerp, dat blijkt wel uit de vijfde plaats die Anansi heeft weten te bemachtigen in de Nederlandse Top Tien van meest populaire volksverhalen. Gedurende de symposiumdag werd er gesproken over wie Anansi nu is en hoe hij zo verspreid is geraakt, over de bronnen en de orale traditie, de vertelcultuur en performance, maar ook de visualisatie van Anansi. De dag werd toepasselijk afgesloten met enkele korte verhalen over Anansi.

Tijdens het symposium stond het wetenschappelijk onderzoek naar de Anansi-traditie centraal. Deze traditie is er een die over de hele wereld verspreid is geraakt, maar ook door de wereld is beïnvloed. Dat is in de vroege verhalen terug te vinden als Anansi vanuit Afrika met de slaven mee naar Amerika gaat, maar ook in de moderne verhalen als Anansi vanuit Suriname naar de Bijlmer verhuist en op de Albert Cuypmarkt eten koopt.

De historische Anansi

Vanuit een historisch perspectief gezien, zijn er weinig oude geschreven bronnen van Anansi en ook de mondelinge overlevering is niet altijd toegankelijk geweest. De bronnen die er zijn moe-

ten kritisch behandeld worden, want door missie en zending zijn de oude bronnen over Anansi vaak gekleurd of gekuist door de notulisten die de verhalen op schrift stelden. Er kwamen drie manieren van onderzoek naar de Anansi-traditie naar voren bij verschillende sprekers van het symposium. Zo sprak dr. Theo Meder over de bronnen uit West-Afrika, de bronnen van na de slaventijd in Suriname en op de Antillen, en de huidige moderne bronnen van Anansi. Hierbij was er een rechte lijn te trekken van het verleden naar het heden, terwijl prof. dr. Michiel van Kempen juist een recente bron, namelijk de illustratrice en schrijfster van Anansi verhalen Noni Lichtveld en haar familie gebruikte om vanuit het heden naar het verleden terug te werken. Dr. Rose Mary Allen had een heel ander perspectief; zij richtte zich op de orale traditie en wel op de mondelinge cultuur van de Afro-Curaçaoënaars en over het onderscheid tussen wat in het publieke domein en in het private domein werd verteld; niet alles was voor blanke oren bestemd.

Anansi verhalen nodigen uit tot het trekken van eigen conclusies.

Tijdens de slotdiscussie trok Birgit Meyer de conclusie dat de nadruk niet op authenticiteit van de Anansi-traditie zou moeten liggen, maar dat de Anansi als een levende traditie gezien moet worden die niet alleen constant in beweging, maar ook veranderlijk is. Anansi voelt zich immers in elke tijd en elke cultuur thuis.

Een Anansi genre?

In de *trickster*-traditie vormen de Anansi-verhalen een uniek genre. Verhalen over Anansi zijn niet zwart/wit zoals tegenwoordig in veel films te zien is. In de verhalen over Anansi is het niet het goede dat recht tegenover het slechte staat. Anansi kan in het ene verhaal

Tekst

Larissa Hageman

Tekeningen uit

West Indian Folk-tales
(Oxford 1993)

zijn vrienden helpen met raad en advies, maar in het andere verhaal vermoordt hij zijn vrienden juist uit puur eigenbelang. Anansi is niet gemakkelijk voor zijn vrienden, maar ook niet voor de lezers. Door de ambiguïteit van Anansi is er nooit een volledige identificatie met de *trickster*-spin mogelijk. Anansi is een mens/dier, een mens/geest, hij kan zich verschrikkelijk slim maar ook heel stom gedragen en er zijn ook bovennatuurlijke trekjes in het personage van Anansi terug te vinden. Hierdoor verenigt de *trickster* eigenschappen in zich die bij een mens nooit mogelijk zijn. Dit maakt dat verhalen over Anansi uitnodigen tot het trekken van eigen conclusies en is lering, naast vermaak, een belangrijk onderdeel van de Anansi-traditie. In de moderne Anansi-verhalen ligt vaak een duidelijke moraal verval. Dit was terug te zien in de twee videopresentaties van Vista over de verhaalwedstrijden in Rotterdam en in Ghana. Naast ambiguïteit worden verhalen over Anansi gekenmerkt door transgressie; het zijn soms verhalen over poep, kak en pis. Het zijn aspecten van de verhalen die in de vroege optekeningen door notulisten, vooral vanuit missie en zending, vaak werden gekuist, maar hierdoor verliezen de verhalen een karakteristiek die de Anansi-verhalen eigen is.

Anansi vertelt

Bij de Anansi verhalen is het vertellen over de *trickster*-spin natuurlijk nooit ver weg en het was dan ook een belangrijk onderwerp tijdens het symposium. Het vertellen van Anansi verhalen, maar ook de hele performance kwam aan de orde, vooral bij Angèle Jorna, en het was ook later terug te zien in het optreden van Hilli Arduin. Een verteller moet het publiek weten te boeien en daarom een zekere autoriteit over het publiek hebben en het blijkt dat dit in verschillende culturen heel anders is. Waar het Nederlandse publiek vaak stil, rustig luistert naar de verteller, reageert het Afrikaanse publiek vaak op de verteller en daar moet een verteller op in kunnen spelen. De diverse andere media zoals boeken, radio, video en het internet spelen ook een belangrijke rol bij de vertelkunst. Tijdens de slotdiscussie kwam de vraag naar voren wat de verschillende media nu met het vertel- en performance aspect doen?

Anansi onder het vergrootglas

Tijdens de slotdiscussie van het symposium kwam het verdere onderzoek naar Anansi ter sprake. Anansi omspant een levende traditie en daarom pleitte Birgit Meyer voor een open opstelling in het verdere onderzoek, maar het is belangrijk om een frame te bepalen waarbinnen de bestudering en analyse van de Anansi-traditie plaatsvindt. Vanuit het volkskundig perspectief is het belangrijk om te bepalen wie er nu de Anansi-traditie documenteert en verzamelt, en wat de invloed is van het verzamelen en documenteren op Anansi verhalen. Hoe ziet men de huidige rol van de stichting Vista, die onder andere Anansi verhalen opneemt en op het internet beschikbaar maakt?

Herinneren

'Wat doen mensen eigenlijk met verhalen en wat doen verhalen dan ook weer met mensen?' Deze overpeinzing van Birgit Meyer is belangrijk voor de Anansi-traditie. De verhalen van Anansi hebben niet alleen een lerend element, maar de traditie wordt tegenwoordig ook steeds meer in een context van slavernij en onderdrukking gepercipieerd. Met de verhalen wordt een eigen identiteit benadrukt en wordt een herinnering aan het verleden en de slavernij levend gehouden, ook al heeft Anansi zijn leefomgeving van de plantages allang verruild voor de Albert Cuypmarkt. ■

Hoe tem je een leeuw?

In het leven en werk van Jet Bakels, cultureel antropoloog, nemen wilde dieren een belangrijke plaats in. De tijgers in de oerwouden van Indonesië hebben een onbedwingbare aantrekkingskracht op haar. Dat leidde tot een wetenschappelijk onderzoek op Java en Sumatra naar een verbond dat mensen en tijgers ooit sloten en dat ook nu nog van kracht is. Haar proefschrift *Het verbond met de Tijger* is een boeiende bekroning van dat onderzoek. Dit in gedachten hebbend, is het niet echt verbazingwekkend dat Jet Bakels haar informatie over tijgers en andere wilde dieren gebruikte voor het bekroonde kinderboek *Menseneters*. Dat boek verscheen tegelijk met de tentoonstelling *Menseneters*. *Wie is bang voor de boze wolf*. Als adviseur voor museale producties heeft Jet Bakels deze succesvolle tentoonstelling vorig jaar samengesteld voor het Museon in Den Haag. Nu heeft zij het jeugdboek *Hoe tem je een leeuw?* geschreven en de gelijknamige tentoonstelling gemaakt, die te zien zal zijn in Rotterdam, Maastricht en Leeuwarden.

'Mijn interesse en passie voor roofdieren blijven me steeds bezighouden. Daarom bezocht ik samen met mijn gezin in de winter van 2003/2004 het Wereldkerstcircuit in Theater Carré', vertelt Jet Bakels. 'Tijdens die voorstelling verraste het optreden van de Engelse roofdierdresseur Alex Lacey met zijn leeuwen en tijgers mij. Ik werd direct getroffen door zijn ontspannen omgang en verbondenheid met zijn indrukwekkende leeuw Masai. Met die man wilde ik hoe dan ook kennismaken. Na afloop van de voorstelling zijn we naar de roofdierverblijven achter Theater Carré gegaan'.

Terugblikkend is het dan ook niet verwonderlijk dat juist dit moment zou leiden tot het schrijven van een jeugdboek over een roofdierdresseur. Toeval speelt vaak een rol bij het ontstaan van boeken. Natuurlijk is het ook niet eigenaardig dat Alex Lacey de hoofdpersoon is geworden van het boek *Hoe tem je een leeuw?* In de foyers van Carré was zijn optreden toen het gesprek van de dag. Hij heeft de uitstraling van een popidool, zijn dieren zien er

prachtig uit en de opbouw van zijn nummer is meeslepend. Verre sprongen, gespeelde aanvallen – in circusjargon: schijnaanvallen – en bovenal de machtige leeuw Masai, die de wereld vanaf zijn hoge positie op de piramide rustig gadeslaat.

Na afloop van de voorstelling is Jet Bakels niet de enige bezoeker die wil weten hoe en waar de roofdieren zijn gehuisvest. Voor en na iedere voorstelling trekt de groep roofdieren de aandacht van bezoekers en passanten, terwijl Artis vlakbij is. Circusleeuwen en -tijgers zijn kennelijk veel interessanter dan hun soortgenoten in de dierentuin.

Alex Lacey en zijn roofdieren zijn vrienden

Dat Alex Lacey de hoofdpersoon van *Hoe tem je een leeuw?* is geworden heeft nog een reden. Jet Bakels: 'De volgende ochtend ben ik naar hem teruggegaan, want ik wilde dié man beter leren kennen. Hij moest mij uitleggen hoe die verbondenheid met zijn dieren tot stand komt'. De dagelijkse was- en shampoobeurt van de manen van machtige mannetjesleeuw Masai mist zijn uitwerking niet. Jet Bakels: 'Het was zo geweldig om te zien hoe Alex met zijn dieren omgaat. De rust die de wasbeurt uitstraalde, was

De roofdierdresseur wil altijd de beste vriend van het dier zijn.

aangrijpend. Ik begreep toen iets beter waarom Alex Lacey iedere voorstelling doodgevoerd zijn hoofd in de muil van Masai steekt. Dat zijn vrienden, die vertrouwen elkaar door en door'.

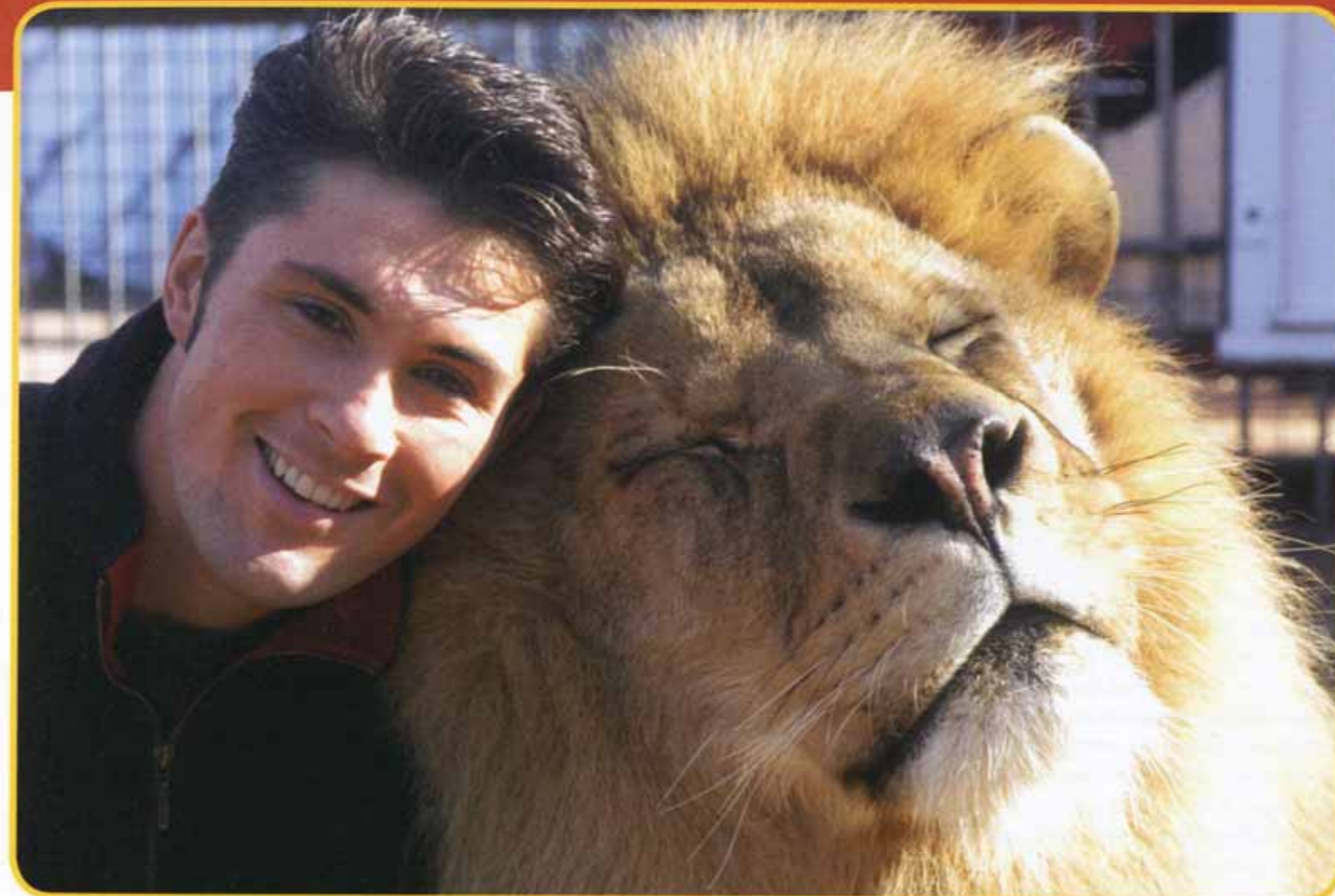
Achter Theater Carré heeft Jet Bakels voor het eerst gesproken met Alex Lacey. 'Alex vertelde dat hij de tweede generatie roofdierdresseurs is'. Hij heeft het vak geleerd van zijn vader Martin. Deze

Tekst

Arthur Hofmeester

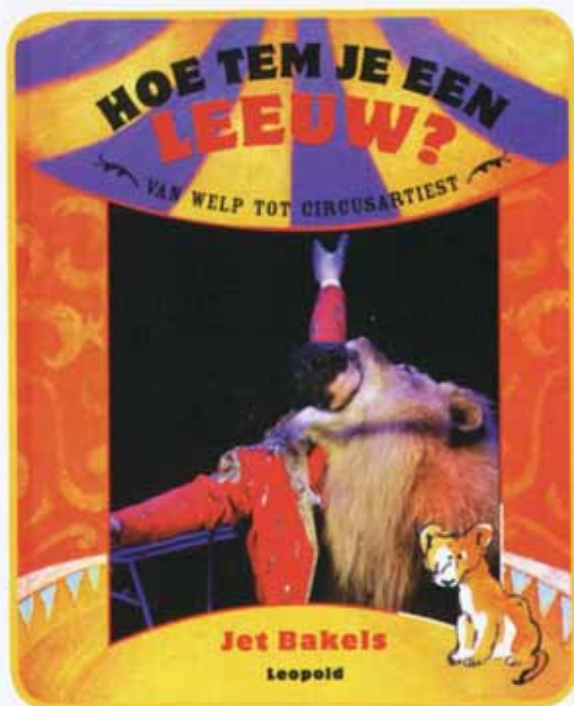
Foto's

Jet Bakels

werkte als oppasser van roofdieren in een dierentuin, later werd hij er manager. Martin Lacey vond dat 'zijn' roofdieren een lusteloos bestaan hadden. Daarom begon hij voorzichtig met een vorm van dressuur. Autodidact Lacey had snel door dat zijn roofdieren in de dierentuin hierdoor levenslustiger werden en minder stereotiep gedrag vertoonden. Daarmee legde hij de basis voor een nieuwe carrièrestap, die van professioneel roofdierdresseur. Samen met zijn vrouw Susan. Het is niet verwonderlijk dat twee van hun drie zonen ook kozen voor dit vak.

'Na de gesprekken achter Carré trof ik Alex Lacey een jaar later in het circus in Maastricht, in Kerstcircuit Ahoy in Rotterdam en deze winter in Eemnes, waar hij overwinterde tussen twee engagements. Ik had dus het geluk dat hij 'dichtbij' was. Daardoor kon ik hem veel vragen stellen voor het boek. Toen ik hem vertelde over mijn plannen om een jeugdboek te maken met het onderwerp *Hoe tem je een leeuw?* wilde hij daar graag aan meewerken. Met tussenpozen, zo gaat dat als je in het circus werkt, hebben we elkaar diverse malen uitvoerig gesproken. Met zijn vrouw Elaine Courtney heb ik

ook kennismemaakt. Zij is trapezeartiest en stamt van een Ierse circusfamilie. Ze hebben een leuk dochtertje, Katrina'.

Tijdens de ontmoetingen met Alex Lacey werd Jet Bakels zich bewust van de emotioneel gekleurde maatschappelijke discussie over dieren in het circus. Bakels: 'Ik ben overtuigd lid van de Partij voor de Dieren. Dieren mishandeling is volstrekt verwerpelijk. Bij de dresseur van circusdieren is daarvan ook geen sprake. Roofdieren worden al honderd jaar diervriendelijk afgericht. De leeuwen en tijgers in het circus zijn semi-wilde dieren, die al generaties lang zijn gedomesticeerd. De roofdierdresseur wil altijd de beste vriend van het dier zijn. Om het vertrouwen te winnen, voedt hij het dier op vanaf de geboorte met stukjes vlees, vriendelijke woorden als 'braaf' en knuffels. Dat laatste gaat precies als bij het trainen van honden'.

Boek en tentoonstelling

Voor ons liggen de drukproeven van een uiterst toegankelijk jeugdboek. Met treffende illustraties van Philip Hopman en prachtige foto's met Alex Lacey en zijn dieren. Jet Bakels wijst op een foto waar Alex zijn hoofd in de muil van de leeuw Masai steekt. 'Dat kan toch alleen wanneer er over en weer een absoluut verbond bestaat.

Als Masai slecht wordt behandeld dan zegt ie toch een keertje: hap!' De tekst is verhelderend en beslist niet alleen interessant voor jonge lezers. Jet en Alex leggen op begrijpelijke toon heel veel uit. Het boekje geeft absoluut inzicht in het houden van roofdieren en toont tegelijk aan dat er niets geheimzinnigs aan is. Wat dat laatste betreft: de circusbezoeker moet vooral een kijkje achter de schermen nemen en zelf gaan vaststellen hoe de dieren in hun vel zitten. Bij de circussen die in Nederland reizen is dat altijd mogelijk.

Onder dezelfde titel presenteert het Natuurhistorisch Museum Rotterdam een verrassende tentoonstelling die Jet Bakels heeft samengesteld. Deze geeft een overzicht van de geschiedenis van dieren in het circus en haakt ook in op de maatschappelijke discussie over het welzijn van circusdieren. Kleurrijke panelen met didactische teksten en verklarende foto's geven de bezoeker inzicht in de hedendaagse circuspraktijk en tonen de kameraadschappelijke relatie tussen de dresseur en zijn dieren en de wijze waarop deze zijn nummer instudeert. Hierbij zijn hoofdrollen weggelegd voor Alex Lacey en zijn collega's van het Nederlandse circus Herman Renz. Tussen de panelen opgezette (circus)dieren, talloze oude foto's en unieke circusparafernalia.

In het museum maakt het hooggeëerde museumpubliek kennis met de eerste circuspaarden, met blaffende zeeleeuwen en vriendelijke olifanten. De bezoeker leert hoe een trainer tegenwoordig zijn dieren verzorgt en dresseert, dat de zweep en de stok niet dienen om te slaan en waarom een leeuw zijn muil openspert. De bezoeker wordt zelf op de proef gesteld: wie durft zijn hoofd in de muil van de leeuw te steken? Na Rotterdam is de tentoonstelling te bewonderen in de natuurmuseum van Maastricht en Leeuwarden. ■

Het boek van Jet Bakels, *Hoe tem je een leeuw?* (2007) is te koop in de boekhandel en via www.nl.bol.com.

De tentoonstelling *Hoe tem je een leeuw? – dieren in het circus* is tot en met 16 maart 2008 te zien in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, Westzeedijk 345, Rotterdam (www.nmr.nl) en reist daarna door naar het Natuurmuseum Fryslân (26 april tot en met 26 oktober 2008) en het Natuurhistorisch Museum Maastricht (vanaf medio november 2008).

Bloedmooi

Tekst
Jolly van der Velden

Foto's
Het Schielandshuis

Wat te denken van een krukje met echte hertenpootjes, een tas bedekt met vissenschubben, een olifantenslurf als standaard voor een lampenkap, een flesopener van een kangoeroepoot of een haute couture jurk van zwanenveren?

Het is er allemaal en nog veel meer op de tentoonstelling *Bloedmooi* in het Schielandshuis in Rotterdam. Gebruiksvoorwerpen waarin bont, veren, dons, been, schelp, hoorn, schubben, ivoor, schildpad, huid, of parelmoer zijn verwerkt. De collectie is aangevuld met hedendaagse kunst en mode waarbij met dezelfde materialen is gewerkt of van hetzelfde thema is uitgegaan. Allemaal illustraties van de, soms dubieuze, relatie tussen mens en dier.

De tentoonstelling *Bloedmooi* roept vragen op over de grens tussen mens en dier. Foto: Nadège Mériaux

Cultureel erfgoed

Geleende schoonheid, tentoongesteld alsof je in een negentiende-eeuws rariteitenkabinet van een excentrieke verzamelaar rondloopt. Er zijn verschillende themazalen, zoals de zeezaal, de vogelzaal, de jachtzaal en de bontzaal. Door de expositie wordt een aspect van dit cultureel erfgoed belicht.

Waarschijnlijk een Schotse kiltspeld gemaakt van een vogelpoot met zilver en lila geslepen steentjes. Collectie: Silvia B.

Tot ongeveer 1850 leverde het gebruik van dierlijk materiaal absoluut geen moreel vraagstuk op. Het was algemeen aanvaard. Het ging om de schoonheid, de toepasbaarheid en vaak om de exclusiviteit. Een mooi voorbeeld van het laatste is de bontmantel als middel om rijkdom ten toon te spreiden. De functionaliteit zou, vanwege een betere warmte-isolatie, veel hoger zijn als het bont aan de binnenkant wordt gedragen, alleen zou dan het gewenste effect niet bereikt worden. Het dragen van bont werd trouwens ook geassocieerd met geleerdheid, zoals te zien is op een afbeelding van Erasmus met een kraag van bont om zijn schouders.

In 1864 werd de 's Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren opgericht en begint er langzaam iets te veranderen in

Handtas van visschubben (nijlbaars) Maria Hees (1993)
Collectie: Tassenmuseum Hendrikje

het denken over de relatie tussen mens en dier. De moraal veranderde en de wet- en regelgeving werden aangepast.

Dat rond 1900 de veer heel populair was als hoeddecoratie en accessoire is goed te zien op de tentoonstelling. Er zijn decoraties van slechts een paar veren, tot een compleet geplette vogel als versiering. Veren waren in die tijd dusdanig in de mode dat verschillende vogelsoorten daardoor met uitsterven werden bedreigd. Als antwoord hierop werd in 1892 de Bond der Bestrijding eener Gruwelmode opgericht, een voorloper van de huidige vogelbescherming.

Een haast luguber voorbeeld van een gebruiksvoorwerp is een geweerrek voor aan de muur, gemaakt van hertenpootjes. Historisch interessant is een duivenpootje uit de Tweede Wereldoorlog. Postduiven waren in die tijd verboden en als bewijs dat de duiven echt waren gedood, moest men een pootje inleveren.

Ethiek

'De samenleving heeft een ethisch proces doorlopen,' zegt Rob Noordhoek van het museum Het Schielandhuis. 'Ik heb het gevoel dat ik in een periode leef waarin we met twee benen in verschillende tijden staan. Ik ben dol op mijn kat en doneer aan de dierenbescherming, maar ik eet ook vlees en draag leren schoenen.'

Misschien is het zo dat we als wij over honderd jaar terugkijken ons niet meer voor kunnen stellen dat er ooit vlees is gegeten. Zo is het ook met de tentoongestelde objecten. We kijken met onze hedendaagse blik naar voorwerpen uit een andere tijd. Dat levert nog niet zo veel problemen op bij het zien van een doosje met schelpjes, maar een uitgeholde olifantspoot die dienst heeft gedaan als paraplubak is wat anders.' Saillant detail is dat het de poot van een olifant is die ooit door prins Hendrik persoonlijk is dood geschoten.

Kunst

Gastcurator en beeldend kunstenaar Silvia B. struint al jaren allerlei rommelmarkten af op zoek naar spullen waar een dierlijk element in zit. Het begon met een naaimandje, gemaakt van een gordeldier en het liep uit op een grote verzameling variërend van messen met een hoorn heft tot dierenhuiden en bontjassen.

Zij selecteerde ook de kunstwerken en kledingstukken van de tentoonstelling. Een deel van het geëxposeerde maakt deel uit van haar persoonlijke verzameling. 'Mijn fascinatie voor deze voorwerpen bestaat uit de verwondering over wat een raar soort we eigenlijk zijn. We lijken te denken dat alles voor óns op de wereld is, alsof overal een asbak of een jas van te maken is. Elk object roept een vraag op. Het ene object kan net wel, het andere eigenlijk niet meer. Hondenrassen zijn ook zo'n voorbeeld. Die bestonden eerst niet, ze zijn zo gefokt. Verschillende stukjes hond leveren een

Kruk van hertenpoten, gevonden op een rommelmarkt
Collectie: Silvia B.

nieuwe soort op. Bij dit alles heb ik mijn vraagtekens en dat wil ik tentoonstellen. Natuurlijk is ook de esthetische kant aanwezig. Iets kan heel mooi zijn én niet door de beugel kunnen. De geschiedenis is nooit uitgeschreven; in een andere tijd wordt er weer anders naar gekeken, vanuit een andere cultuur overigens ook.'

Moreel oordeel

Op de affiche van de tentoonstelling is een kunstwerk van Silvia B. te zien, een borstbeeld van een verlegen lachend meisje bedekt met een vacht van ponybont. 'Uit een oude jas van mijn tante,' verduidelijkt ze. Andere objecten kunnen heftiger zijn in de beleving. Bijvoorbeeld een prachtige avondjurk met een getailleerd lijfje

De tentoonstelling wil de bezoeker prikkelen tot nadenken.

van krokodillenleer, een opgezette big met een riem met explosieven - *suicide commando* - of een handtas die gemaakt is van de vacht van de eigen kat van de kunstenaar; de staart en het riempje kregen een nieuw leven als handvat.

Hoe ver kan je gaan als kunstenaar? Mag je een kippenskelet verzilveren en verder uitbouwen tot een beeld? Heb je respect voor een vis als je hem in een blok transparant plexiglas stopt, daar een handvat op monteert zodat hij als bagage in een koffer kan worden meegenomen en er tegelijkertijd, hoe cynisch, de illusie van water ontstaat? Allemaal vragen waar het museum geen antwoord op geeft. Bewust zijn de naambordjes feitelijk gehouden, geen inhoudelijke tekst of moreel oordeel. De intentie is een bewustwordingsproces bij de bezoekers op gang te brengen, als die zelf de vragen beantwoorden.

Dierenrechten

Tijdens het samenstellen van de tentoonstelling is contact opgenomen met organisaties die de rechten van het dier beschermen. Zij waren niet onverdeeld blij met de voorwerpen, maar wel met het feit dat het museum de relatie tussen mens en dier onder de aandacht brengt.

Verenmantel (circa 1890-1910) Collectie Historisch Museum Rotterdam

Er is een ruimte ingericht waar zij hun boodschap kwijt kunnen en waar bijvoorbeeld bont van spijtoptanten te zien is, zoals het bontkraagje van Ayaan Hirsi Ali en de 'Dom Bontje'-prijs die ieder jaar aan een prominente bontdrager wordt uitgereikt. En passant valt er te lezen dat er in Nederland ieder jaar 3,7 miljoen nertsen worden vergast om bontjassen van te maken.

Ambivalentie

Al met al een tentoonstelling die wat in je losmaakt. Onaangeraakt door de zalen lopen is haast niet mogelijk. De dynamiek van aantrekken en afstoten is overal aanwezig. Schoonheid en wreedheid gaan hand in hand. Plaatsvervangende schaamte strijdt met bewondering voor de creativiteit en het vakmanschap. Ambivalentie wordt hier norm. Dat voelt wat ongemakkelijk en intrigeert tegelijkertijd. ■

De tentoonstelling *Bloedmooi* is tot met 30 maart 2008 te bezoeken in Het Schielandhuis / Historisch Museum Rotterdam, Korte Hoogstraat 31 in Rotterdam (www.historischmuseumrotterdam.nl)

de authenticiteit van kleding, muziek en dans. De tweede groep krijgt daarom wel eens kritiek te horen van federatieleden. Marja van Rooij is dansleidster van Mie Katoen uit Brabant. Mie Katoen vertegenwoordigt met zijn kleding diverse regio's in Nederland. Er zijn dansers in Zeeuws, Volendams, maar ook in Spakenburgs en Brabants kostuum. Als de echte folkloristen dat vroeger zagen, lieten ze duidelijk merken dat zo iets niet kon in hun ogen. Een groep hoort zijn eigen streekcultuur te presenteren. 'Dat is nu veel minder', zegt Marja: 'Je moet het leuk maken voor de mensen die kijken en dan is die diversiteit een goed middel.'

Verhaal vertellen

Hoewel de Europeade, in de geest van oprichter Mon De Clopper 44 jaar geleden vooral traditionele folklore wil brengen, is er ook plaats voor verandering. De inbreng van kinderen en jeugd wordt belangrijker. In Horsens was er dit jaar voor het eerst een heus kinder- en jeugdprogramma. Ook traden groepen 's nachts op in de stad en verplaatste het festival zich ook naar het nachtleven.

De vorm waarin de optredens gegoten worden, zijn verhalender en de choreografieën worden langer. De Vlaamse groep Elkerlyk heeft sinds kort een 'Havensuite' op het programma staan. Mie Katoen liet door Coen van den Akker 'Nou tabee dan' schrijven over de zeevaart en het leven op zee van de mannen en de thuisblijvende vrouwen. De Foekepot heeft een Mariaprocessie in dans gegoten en een 'heksenserie'. Een vrouw wordt door de buurvrouwen ter verantwoording geroepen omdat ze niet voldoende schoonmaakte. Er wordt dan als een soort charivari een 'heks in de boom gehangen'.

Groepen gaan steeds meer hun dans aankleden met verhalen, omdat die iets vertellen over de geschiedenis en de gebruiken van hun regio of plaats. Veel is niet meer bekend en je krijgt niet altijd de mogelijkheid om het mondeling toe te lichten. Want, zegt Annie Meursing van de Schaop'ndansers uit Exloo: 'Mensen denken soms nog dat we er altijd zo bij lopen in ons eigen land'. Ze wijst op haar fraaie Drentse kostuum met oorijzer. De verhalende dansen zijn zo toegankelijker en informatiever dan gewone 'authentieke dansen'. Een paar jaar geleden is deze tendens in gang gezet door het optreden van dansgroep Piet Hein. Aanvan-

kelijk was er weerstand tegen deze manier van presenteren, maar nu lijken ook andere Nederlandse en Vlaamse groepen choreografieën op te voeren. De Europeade is zo een goed podium gebleken voor vernieuwing in het folkloredans. De dansen worden zo ook aantrekkelijker voor het publiek.

Betekenis

De Europeade heeft voor de dansers een andere betekenis dan voor de organisatie. Voor het comité is het een manier om Europa een menselijk gezicht en een 'ziel te geven'. Voor de stad en de regio Jutland betekent het toeristische aantrekkingskracht en promotie van Horsens. Folkoregroepen kunnen hun enthousiasme voor de eigen cultuur, met name dans en muziek, delen met gelijkgestemden en nieuwe inspiratie opdoen. Of Brussel daar nou wel of niet van onder de indruk is, doet er niet zo veel toe. 'Het is gewoon fantastisch', vatte Kees Stins van dansgroep Midwoud het bondig samen. ■

De Foekepot uit Limburg tijdens de optocht

Monument ter herinnering aan Kamp Bisam

Staatsbosbeheer, de gemeente Alphen-Chaam en leden van de heemkundekring Paulus van Daesdonck hebben het initiatief genomen voor de oprichting van een monument ter herinnering aan Kamp Bisam. Kamp Bisam was in de Tweede Wereldoorlog een radarkamp van de Duitsers in het Brabantse Strijbeek in de huidige gemeente Alphen-Chaam. Tijdens de bezetting werden de inwoners er gedwongen te werk gesteld door de Duitsers. In 1940 werd gestart met de aanleg van een houten wachttorens. In de weilanden bij de toren werd het radarkamp aangelegd nabij de Goudberg. Twee jaar later was er sprake van een massale toevoer van materialen voor het geavanceerde kamp. Mensen werden uit hun huizen gezet en de weg bij de Goudberg werd verhard. Er werden diverse barakken geplaatst. In totaal werd er 47 hectare grondgebied in beslag genomen.

Himmelett

Kamp Bisam was onderdeel van het Duitse *Himmelbettsysteem*, een linie van radarpeilstations die liep van de kust van Noorwegen tot in Frankrijk en dus ook Nederland doorkruiste. Het doel van het *Himmelbettsysteem* was om Britse bommenwerpers op te sporen, die bombardementen op de Duitse steden gingen uitvoeren. Als er bommenwerpers werden waargenomen in de regio werd het vliegveld Gilze-Rijen ingeseind en vlogen Duitse nachtjagers uit om de vijandelijke toestellen te onderscheppen, dat wil zeggen: neer te halen. Het *Himmelbettsysteem* was uitgedokterd door generaal Josef Kammhuber (1896-1986), vandaar dat er ook wel over de Kammhuberlinie wordt gesproken. Het Brabantse kamp werd bemand door ongeveer tweehonderd Duitse soldaten, van wie er honderd vrouwen waren. Deze laatste werden *Blitzmädel* genoemd en verleenden assistentie bij de bediening van de installaties van het radarsysteem.

Ook na de gedwongen hulp bij de aanbouw moesten de inwoners van Strijbeek soms verplicht hulp verlenen aan de inwoners van het kamp. Het ging bijvoorbeeld om het camoufleren van barakken,

het legen van beerputten, het transporteren van voedsel, nodig onderhoud aan het uitgestrekte terrein en het verrichten van allerhande zware graafwerkzaamheden. De leider van het kamp Oberfeldweibel Sabottka, bijgenaamd 'de Spies', regeerde met harde hand over het terrein en dulde geen werkweigering van de plaatselijke bevolking.

Bombardement

In 1944 is het kamp gebombardeerd door de geallieerde luchtmacht. De Duitsers vertrokken toen, nadat ze de radarinstallaties hadden opgeblazen en de barakken in brand hadden gestoken. De restanten werden deels geconfiscieerd door de plaatselijke bevolking, logisch gezien de schaarste van bouwmaterialen in die tijd. Momenteel is er in het landschap niet veel meer dat herinnert aan het kamp. Daarom werd besloten tot de oprichting van het genoemde monument op de Strijbeekse heide, waar nu sprake is van een open coulissenlandschap. In de loop van de tijd is er overigens zo nu en dan wel aandacht geweest voor het kamp in tijdschriftartikelen en in de publicaties *Tussen Witte Wolk en Anneville* en *Vijf jaar luchtfront*, waarvan het eerste boek nog leverbaar is bij Heemkundekring Paulus van Daesdonck.

Meer informatie: <http://paulus.ulvenhout.com>

Een jaar lang Volkscultuur Magazine voor maar € 20,- !

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed? Neem dan een abonnement op Volkscultuur Magazine.

Word nu abonnee en ontvang een welkomstgeschenk cadeau.

Stuur onderstaande bon naar: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Postbus 13113, 3507 LC Utrecht (tel: 020-2760244, email: ncv@volkscultuur.nl).

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaarabonnement op Volkscultuur Magazine.

Naam: _____

Instelling: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Email: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 2, nummer 3, herfst 2007

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
Postbus 13113, 3507 LC Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Redactie:
drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
drs. Piet de Boer
dr. Albert van der Zeijden

Foto omslag:
Jan Stads

Opmaak en druk:
Roto Smeets GrafServices, Utrecht

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per
jaar. Een abonnement kost €20,-.

Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

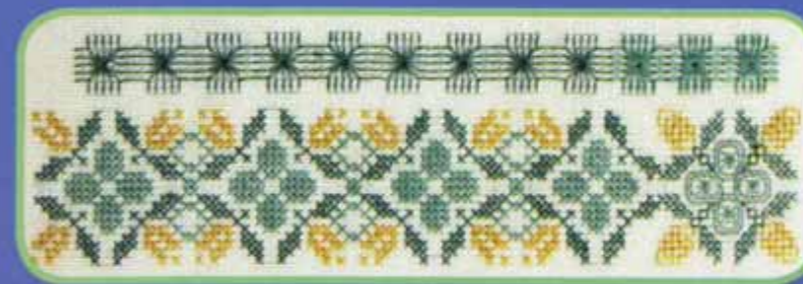
© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden over-
genomen en/of vermenigvuldigd zonder
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om recht-
hebbenden van copyright te achterhalen.
Mochten er personen of instanties zijn die menen
aanspraak te maken op bepaalde rechten, dan
wordt hun vriendelijk verzocht contact op te
nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

Nieuw boek over de geschiedenis en ambacht van het borduren

Stekenlap in kruis-
steektechniek van
Mary Fennema
(detail 1995)
Foto: John Drop

Borduren is een oud ambacht, dat al eeuwenlang beoefend wordt. Alle borduursteken zijn lang geleden ontstaan en hebben een hele boeiende geschiedenis. Lang werd de kunst van het borduren doorgegeven van moeder op dochter. Over de geschiedenis en de techniek van het borduren is nu een handboek uit: *Borduren in Nederland*.

Borduren in Nederland

Borduren in Nederland geeft een overzicht van de geschiedenis van het borduren van de Middeleeuwen tot nu. Aan het einde van de Middeleeuwen verschenen de eerste voorbeeldboeken met steken en patronen op de markt. Deze boeken waren geschreven voor een elitair welvarend publiek. De grote verspreiding van borduurtechnieken onder gewone vrouwen vond pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw plaats. Meisjes deden in die tijd erg hun best om hun hele uitzet zo mooi mogelijk te maken. De borduursters uit die tijd haalden hun kennis uit damesbladen als *De Gracieuze* en handleidingen als *Ik kan handwerken* (1914). De groeiende interesse werd verder versterkt door de promotie van borduren op meisjesscholen. De jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw waren een bloeiperiode voor de borduurkunst. De opkomst van de zelfmaakmode en de borduurkunst gingen hand in hand. Daarna ging het met de aandacht voor borduren bergafwaarts.

De tijden zijn veranderd. Op scholen wordt nog maar sporadisch handwerkles gegeven. Veel moeders leren hun dochters niet meer

borduren, stoppen of naaien. Daarom hebben Kunstfactor beeldend, het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en de NBvP, Vrouwen van Nu een handboek uitgegeven voor mensen die willen leren borduren of hun borduurtechnieken willen uitbreiden.

Het handboek *Borduren in Nederland* bestaat uit een map met informatie over borduurtechnieken met hun historische achtergronden, een stekenboek en een DVD om het zelf te proberen.

Borduren in Nederland voor abonnees van Volkscultuur Magazine met korting te bestellen door € 24,50 (inclusief verzendkosten) over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, onder vermelding van borduren.

Het steekgebruik versterkt de illusie dat de vierkanten zijn geappliqueerd. Het Verhaal van Merion Tameling (2005) Foto: John Drop

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Postbus 13113, 3507 LC Utrecht

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht

tel: 030 - 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl

www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de cultuur van het leven van alledag. In een snel veranderende samenleving wordt het belang ervan alleen maar groter. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van recente trends en ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid of goede voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Het blad is bedoeld voor iedereen die volkscultuur een warm hart toedraagt: particulieren net zo goed als organisaties, onderzoekers net zo goed als doeners.